

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΤΟΣ Η'

ΑΡ.105-106

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ΓΛ. ΑΛΙΘΕΡΣΗ: Rue Canore 29.—Πρωινή λειτουργία.—Παραλληλισμοί.—
Προορισμός τοπίου.—'Υπνοφαντασία. (ποιήματα)
- Μ. ΡΟΥΣΙΑ: 'Ο Λεγόμενος (διήγημα)
- ΠΕΤΡΟΥ ΜΑΓΓΗ: Δύση (ποίημα)
- Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ: 'Ιατρική ποίηση στην αρχαία 'Ελλάδα (μελέτη)
- ΧΡ. ΛΙΒΑ: 'Ο Μάρτιος (μελέτη)
- Γ. ΣΑΒΒΙΔΗ: Κάλεσμα γιορτινό.—Δώσου (ποιήματα)
- Φ ΡΑΝΙΩΤΗ: 'Απαντοχή—'Εωθινό (ποιήματα)
- ΜΙΜΗ ΛΕΟΥ: Μιά νόχτα (διήγημα)
- Π. ΛΕΒΕΝΤΗ: 'Από την «Κυπριακήν λαιογραφίαν». (μελέτη)

ΚΥΠΡΟΣ 1944

ΜΑΡΤΗΣ—ΑΠΡΙΛΗΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΔΙΜΗΝΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

Έτησια σύνδρομη γιά τὸ ἐσωτερικὸ 5 σελίνια
» » » » ἐξωτερικὸ 6 »
Κάθε τεύχος 1 σελίνι.

Διευθυντής: **ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ,**

Κερύνια

Τυπογραφείο: «ΝΕΟΣ Κόσμος» Θωμᾶ Γ. Κυριακίδη

ΛΕΥΚΟΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ: *Κώστα Προσοῆ:* «Θεατρικὸς ὄργανός».—
Κριτική: *Κώστα Προσοῆ:* Κ. Χαράκη «Κατήφορος», Ν. Λ. Παπαδοπούλου «Ἡ μνηστή, ἡ μάγισσα, ὁ Παπαμηνᾶς κλπ.», Θ. Πιερίδη «Ἐρωτικὴ Ἱστορία» καὶ «Τραγούδια τῆς ἐλπίδας» καὶ Κ. Ν. Ἀκαθιώτη «Ἐγερτήρια».—**Θέατρο:** *Ν. Κρανιδιώτη:* Φ. Χατζησωτηρίου «Ἀνθρωποὶ πῶ δέ φταίξαν».—Εἰδήσεις—Τύπος—Ἀλληλογραφία.—Βιβλία.

ΣΤΑ ΕΠΟΜΕΝΑ :

Ἐκτὸς ἀπ' ὄσα ἀναγγειλामε στὸ προηγούμενο, θὰ δημοσιευτοῦν :

Ν. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ: Οἱ τρεῖς σύντροφοι (διήγημα)

Tagor: Προσευχὴ (μετάφρ. Ἀπ. Λεοντῆ)

J. Galsworthy: Salta pro nobis (διήγημα· μετάφρ. Ν. Χρ. Κονομῆ).

Κ. ΠΡΟΥΣΗ: Ὁ ποιητὴς Ι. Ν. Γρυπάρης (μελέτη)

ΒΙΒΛΙΑ

Θ. Πιερίδη: Ἐρωτικὴ Ἱστορία. Ἀλεξάνδρεια 1943, σ. 52. Γ. Δ. 8

Θ. Πιερίδη: Τραγούδια τῆς ἐλπίδας. Ἀλεξάνδρεια, 1943. σ. 44. Γ. Δ. 6.

Νέστορος Α. Παπαδοπούλου: Ἡ μνηστή, ἡ μάγισσα, ὁ Παπαμηνᾶς καὶ ἄλλα διηγήματα, ἢ Ἐθνικοὶ διωγμοὶ διωγμοὶ στὸν εἰκοστὸν αἰῶνα. Ἀλεξάνδρεια, 1943. σ. 48.

J. T. Sheppard: The Relevance of Greek Poetry. Oxford University Press 1943. pp. 32.

Doros Alastos: Venizeles. London 1942. p. p. 304. 12/6.

Ν. Κληρίδου: Ταμεῖον Προνοίας Ἑλλήνων Διδασκάλων Κύπρου. Λευκωσία 1944. σ. 16.

Κυπριακά Γράμματα

ΕΤΟΣ Η'
ΑΡ. 105-106

ΛΕΥΚΟΣΙΑ (ΚΥΠΡΟΣ)

ΜΑΡΤΗΣ
ΑΠΡΙΛΗΣ } 1944

RUE CANOPE 29

Αισθήματα και μνήμες στο φεγγάρι
στο στρογγυλό αύγουσιάτικο φεγγάρι,
των παλαιών ημερών των τρισαγίων.
'Αρώματα' σιγής και ήχων των ύπνων!

"Ασπρο πανί που φέγγει με άσημένιους
ΐσκιους, και το ζεστό κατηφεδένιο
τονώνει τάνοιχτόφαια και την ὄχρα.
Εἶν' ἀεροσάλευτα ὄλα... Κ' ἐσύ γκριζος
ἕστερα, Θεέ μου! ἀπό τόσα χρόνια
τῆς λήθης τοῦ τοπίου καὶ τοῦ ἑαυτοῦ σου!

"Ἐφυγε, ναί, ὁ καιρός, μιὰ λεπτομέρεια...
Μικρὴ ἀλλαγὴ ἀπρόσδοκτη στὰ γύρω...
Μεσάνυχτα! Σιωπὴ! ὄνειρα κοιμοῦνται!

Στὴ φευγαλέα σου λύπη, ὁ στοχασμός σου
πῶς καθορίζει τὸ ἄπειρο! (κιγκλίδες
παράθυρου ἀνοιχτοῦ στὸ φῶς τῶν ἄστρον).
Μὰ εἶναι ἡ λευκὴ στιγμὴ τὸ ἄσπιλο χιόνι
τῶν ψηλῶν κορυφῶν, ὅπου κι ὁ πόνος
εἶναι ὄλο φῶς, λουλούδια καὶ τραγούδια
ἢ ἀκοίμητη χαρὰ τῆς προσευχῆς σου!

ΠΡΩΪΝΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΣΤΟ ΦΩΣ τοῦ χρυσοῦ ἀνέμου νεραντζάνθια,
 στήν ἑωθινή ὑμνωδία τῶν Ἀγγέλων.
 σέ ὦρα θεσπέσια, διαλεχτή ἀπ' τῆ Μοίρα.

Ἡ θαλπωρή στό νοῦ καί στήν καρδιά μας,
 καί τὸ «ἅγιο Καλημέρα!» προσδοκία
 χαρούμενη, στή χρυσογάλαζη ἄχνα
 ποῦ ἀνάπλεαν τὰ μαλλιά, ἀπὸ τὸν αὐχένα
 τῶν κοριτσιῶν, ἀνάταση λικνίστρια,
 γραμμὴ παρθένα, ἀγνή θωπεία, ἀβρὸ θάλος.
 Φορέματα λευκά, λευκὸ τραγούδι,
 Χερουβικά ἱριδίσματα τοῦ ὄνειρου,
 καί τῆς λευκῆς χαρᾶς, λευκὴ ὀπτασία,
 μιὰ Κυριακὴ στήν ἐκκλησιά μαζί Σου!

Στ' ὄνειρο μέσα ἡ θλίψη τῶν πραγμάτων
 στήν ἄυλη θλίψη, τὸνειρο τοῦ κόσμου
 στὸν κόσμο μέσα ὁ ἀνθρώπινος ὁ πόνος
 πόνος ἡ μνήμη, τάρωμα, ἡ μορφή Σου!

ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΙ

Ἄνοιχο, στήν κρυστάλλινη εὐτυχία,
 καί ρόδινο κρασί τῆς ρεμβῆς μέθης!

Φῶς, σκιές μπερδευτές, γραμμὲς σπασμένες
 ξέφουγα σχήματα μορφῆς ὄνειρου
 διανέματα, μὲς σέ ἀσημένιους ὕπνους.
 Σὰν ἓνα πειραγμένο Film ποῦ βλέπει
 στὸν ἥλιο ἀντίκρου, ἡ μιὰ μορφή στῆς ἄλλης
 τὰ ἐπίπεδο νὰ μπαίνει —

Κι ὁμως ἡ ἴδια
 ἡ ἔκφραση διατηριέται, σὰν τὰ δέρφια
 ποῦ μοιάζοντας διαφέρουν...

—Φῶς, ὦ φῶς μου,

Ἐσὺ μοῦ ζωντανεύεις τὰ παιγνίδια,
 τάλαφροτρέξιμο στοὺς χρυσοὺς ἄμμους
 τοῦ χίλια κ' ἑνηακόσια τριαντατρία.
 Οἱ κνήμες στοὺς διασκελισμοὺς ἀστράφταν
 καί τὰ μελαχροινὰ μαλλιά στὸν ἥλιο
 μὲ τὰ ξανθὰ, τυφλῶναν τὴν ἀγάπη,
 ποῦ ἔκρινες καί τὴ ζωὴ, τῆς Μοίρας παίγνιο!

—Τώρα, εἶσαι ἡ προτομή μου μὲς στὸ χρόνο,
 κ' ἔχεις τὴν ἴδια εὐπάθεια καί τὰ μάτια
 τῆς ΑΛΛΗΣ — ὅτι πιὸ ἀγαπῶ στὸν κόσμο.

ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΠΙΟΥ

Ποιά έντύπωση !

Ψηλά δέντρα καὶ κλώνοι
 χοντροὶ καὶ τὸ τρικύμισμα τῶν φύλλων.
 Ριπὲς ἀνέμου παγωμένου· μέρες
 τοῦ χίλια κι ἐνηακόσια τόσα... Μάρτιος ;
 Δὲ θυμοῦμαι ἀκριβῶς... Σκαλίσαμε ὅμως
 σὲ κορμούς δέντρων ἡμερομηνίες
 κι ὀνόματα προσώπων...

—Τι νὰ ἐγίναν;

Σάν τέτοια κρύα ριπή, σάν τέτοιο δέος
 στῆ μνήμη, πού ἡ φυγὴ τοῦ χρόνου ἀφήνει
 κενό — καὶ πόσο ἐμεῖς λαφριοὶ κι ἀερένιοι...
 "ὦ εὐτυχία τοῦ βάρους ! "ὦ χρυσὲ ἥλιε !
 Ρίζα τῆς γυμνῆς πέτρας, πού κ' ἡ σαύρα
 μακάρια ἀκίνητεί...

Ἄγαπῶ τὸ χῶμα !

ΥΠΝΟΦΑΝΤΑΣΙΑ

Στοὺς χρυσοὺς ἥλιους στ' ἀσημένια Σου ἄστρα,
 στὸ φῶς, ἔξω ἀπ' τὰ σύνορα τοῦ κόσμου,
 ὁ εὐτυχισμὸς Σου, Θεέ μου, κ' ἡ καρδιά μου !

Γιατὶ ἦρθε πάλι Ἐκεῖνη, Ἐκεῖνη, Ἐκεῖνη !
 Στὸ μυρωμένο μου ὕπνο χαρὰ ὀνείρου !
 Ἄνοιξη, φῶς, λουλούδια καὶ τραγούδια !

Ναί ! ἀπόψε, Θεέ μου, ἀνοίξαν οἱ οὐρανοὶ Σου·
 φτερά Ἄρχαγγέλων στὰ παράθυρά μου,
 στῆς ρόδινης ἀύγῃς τὸ φῶς νὰ τρέμουν.
 Σημαῖες καὶ λάβαρ' ἀνθίζαν οἱ δρόμοι,
 πού ἔνοιωθα τάερικὸ σῶμα νὰ φεύγει
 στοὺς χρυσοὺς ἥλιους, στάσημένα τ' ἄστρα,
 πρὸς τοὺς ἀστερισμοὺς Σου, Θεέ μου, Θεέ μου !

ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΛΙΘΕΡΣΗΣ

Ο ΛΕΓΑΜΕΝΟΣ

—Κράτει, συνάδελφε! Δέν πάω 'γώ σέ σπίτι πού δέν ξέρω.

‘Ο φαντάρος τούδωσε μιὰ σκουντιά καί κτύπησε άποφασιστικά τήν πόρτα. “Ετσι ό ναυτάκος πρίν προφτάσει νά τό καλοσκεφτή. βρέθηκε μπροστά σέ μιὰ ψηλή γυναίκα μέ θλιμμένα μάτια πού σ’ αντίκρουμά του έκανε σά νάδε τό Θεό της.

—Καλώς όρισες ναυτάκι τής ‘Ελλάδας! Γιατί άργησες τόσο νά μάς έρτης;

—...μέ ξαίρει ή κυρία;

‘Ο άλλος κάθησε καταμεσής του καναπέ. Ξανασηκώθηκε άπότομα, πήγε ίσια στό τραπεζάκι τής γωνιάς, πήρε τό τασάκι, τόβαλε πλάι του, άναψε τσιγάρο κι’ έπειτα είπε έκείνο πούχε νά πη:

—Λοιπόν, θά μου τήν κάνεις τή χερή, άδελφή;

Δύσκολο ήταν αυτό πού τής ζητούσε. Ναι, τόξερε. Τάχαν ξαναμιλήσει. ‘Αλλά κάτι τέτοια δέν τά πολυκαταλάβαινε. ‘Οστόσο ό ναυτάκος πού καθόταν συλλογισμένος βρήκε τήν ώρα νά ξαναρωτήσει:

—...μσ...έτυχε νά γνωριστούμε μέ τήν...δεσποινίς;

Κανένας δέν τούδωσε προσοχή.

—Δύσκολο είναι αυτό πού μου γυρεύεις. Νά πείσω τόν άδελφό σου νά πάη φυλακή! Τήν φοβάται, σου λέω, τήν φοβάται σάντό χάρο του.

Τότε ό άλλος ξέσπασε.

—Καταλαβαίνεις ή όχι; Με ζημιώνει—μέ προσβάλλει, διόρθωσε άμέσως. ‘Ολόκληρη ή ταξιαρχία περνά μέσα άπό τό νοσοκομείο. ‘Αλλος τραυματίας, άλλος άρρωστος, άλλος έπισκέπτης. Πρέπει νά λείψη αυτός άπό κεϊ μέσα; άκοις; Πρέπει νά ξεχαστή τό πράμα...

‘Αποτελείωσαν γουλιά—γουλιά τόν καφέ τους, άλληλοευχήθηκαν καλή πατρίδα καί «νά πηγαίνουμε συνάδελφε», είπε ό φαντάρος κι’ έφυγε σέρνοντας πίσω του τόν άπορημένο ναύτη.

Τήν άλλη μέρα ή άδελφή στάθηκε πλάι στό κρεβάτι έκείνου πούπρεπε νά πάη φυλακή. Κουκουλωμένος σάν πάντα τό σεντόνι, έπαίξε τόν κοιμισμένο, μέ τό πρόσωπο γυρισμένο κατά τόν τοίχο. Τό λαβωμένο πόδι του, άκουμπισμένο πάνω σ’ ένα σανίδι, φάνταζε πελώριο, δεμένο ψηλά στό κάγκελο του κρεβατιού.

—Πάλι δέν έφαγες...

—“Άσε με, άδελφούλα, άσε με, βγήκε ή φωνή μέσα άπ’ τό σεντόνι.

—Στέλιο...

“Άμα τούλεγε έτσι μαλακά τόνομά του, δέν άντιστεκόταν. Γύριζε σιγά—σιγά, πάντα κουκουλωμένος τό σεντόνι, καί κάρφωνε πάνω της τά φλογισμένα μάτια του.

—...δέν είναι καί τόσο φοβερό, πίστεψέ με, τούλεγε ψιθυριστά.

—...θά σκοτωθώ, μά δέν θά πάω.

—...παντοῦ ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ ζήσῃ, νὰ κάνει τὸ καλὸ.

—...θὰ σπάσω τὸ κεφάλι μου, σ' αὐτὰ ἐδῶ τὰ ντουβάρια, μὰ δὲν θὰ πάω.

Καὶ μονομιᾶς τὸ μάτι του καρφωνόταν στὰ δυὸ ντουβάρια—τὸ κρεββάτι του ἦταν γωνιακὸ—καὶ σερνόταν σιγὰ—σιγὰ στὸ κενὸ καὶ τὰ συμπλήρωνε, τέσσερα! Θέε μου, τότε. Τὴ μαύρη ἀπελπισιὰ μελάνιαζε τὸ πρόσωπό του. Καὶ λουζόταν τὰ δάκρυα. Καὶ κουκουλωνόταν σφικτὰ—σφικτὰ τὸ σεντόνι. Καὶ γύριζε κατὰ τὸν τοῖχο. Τίποτε δὲν τὸν μετακουνοῦσε πιά. Ὁ μεσημεριανὸς δίσκος θᾶβρισκε ἀπείρακτος τὸν βραδυνὸ, ἂν δὲν τὸν σήκωνε ὁ νοσοκόμος, τὴν ὥρα ποῦ μοίραζε τὸ γάλα. Κι' ὅμως ἡ φοβερὴ μέρᾶ, κάποια φορὰ θάφτανε. Ἔπρεπε νὰ φτάσῃ.

Οἱ τραυματίες ὄλοι, κι' οἱ νοσοκόμοι ἀκόμα, τὸν περιφρονούσανε. Μὰ πιὸ πολὺ ὁ ἀδελφός του ὁ φαντάρος. Ἔνας ἥρωας! Ἄπ' τ' ἀλβανικὸ, μὲ τ' ὄνομα! Καὶ τώρα ἀκόμα στὴ λιβυκὴ πάλι διακρίθηκε. Κι' ὁ πόλεμος στὴν ἔρημο δὲν εἶναι παῖξε γέλασε. Χειρότερος κι' ἄπ' τῆς Ἀλβανίας. Οὔτε δέντρο, οὔτε βράχος, οὔτε σπηλιά νὰ προφυλαχτῆς. Κι' ἂν εἶναι πέτρα χάμω, μὲ τὸ σκάσιμο τῆς μπόμπας γίνεται ὅλη βλήματα καὶ σὲ κάνει κόσκινο, κι' ἂν εἶναι ἄμμος, σηκώνεται βουνὸ σίφουνας καὶ σὲ θάβει ζωντανό. Ἔ, λοιπόν, ὁ ἥρωας μας, τρεῖς φορές ἐπαινέθηκε στὴν ἀναφορὰ καὶ προτάθηκε γιὰ τὸν πολεμικὸ σταυρὸ—εἶχε σ' ἓνα ἐγγεῖρημα μονάχος του, μὲ τὸ χέρι καὶ τὸ μαχαίρι του, ξεκαθαρίσει ἑπτὰ ἰταλοὺς, κι' εἶχε φέρει μαζὺ του ἓνα, λαβωμένο μὰ ζωντανό. Τώρα ὁ ἀδελφός του τὸν ἀτίμαζε. Λίγο ἦτανε ν' αὐτοτραυματιστῆ παραμονὴ τῆς ἐξόρμησης; Λίγο ἦτανε; Φυσικὰ τὸν πέρασαν στρατοδικεῖο καὶ καταδικάστηκε σὲ ἰσόβια δεσμὰ. Ἐπεικῶς. Γιατὶ τέτοια πράξη εἶναι γιὰ ντουφέκισμα. Ὁ ἴδιος, ὁ ἥρωας μας, τὸλεγε καὶ τὸ ξανάλεγε γιὰ ντουφέκισμα, κι' ἀνατρίχιαζε σύγκορμος, γιατί ἄθελά του—τόνοιωθες—ἡ φρικτὴ σκέψη περνοῦσε μέσα του, πὼς θάταν καλλίτερα, νὰ τὸν εἶχαν τουφεκίσει ἐκεῖ δά, τὴν ἴδια ὥρα, ἐπὶ τόπου. Ἔτσι ἡ πράξη μποροῦσε νὰ κολαζόταν καὶ μὲ τὸν καιρὸ νὰ ξεχαστῆ. Ἐνῶ στὸ νοσοκομεῖο, ἦτανε μιὰ ζωντανὴ καθημερινὴ πληγὴ. Ὅποτε τὸ θυμόταν, ὁ ἥρωας μας, τὸ αἷμα του ἀνάβε καὶ ἀνακατευτόταν ὀλόκληρο.

—Μὴν τὸν λυπᾶσαι, ποῦ νὰ πάρῃ ὁ διάσολος, τάβαζε μὲ τὴν ἀδερφή. Ἄντρας εἶναι αὐτός; Σ' ὀρκίζουμαι, συμπαθῶ πιὸ πολὺ ἓναν προδότη, παρὰ ἓνα δειλό.

Ὅστος ὁ ἰσοβίτης εἶχε σπάσει γιὰ τρίτη φορὰ τὸ ποδᾶρι του. Μόλις γινόταν λίγο καλλίτερα κι' ἔπαιρνε τὰ δεκανίκια καὶ πήγαινε σιγὰ—σιγὰ γι' ἀνάγκη του—νὰ ξαλαφρώσῃ λίγο ἄπ' τὸν κόπο τὶς ἀδελφές, ἔλεγε, ποῦ εἶχαν τόση δουλειὰ—γλυστροῦσε καὶ νάσου τὸν κάτω. Μετροῦσε ὅλη τὴ σκάλα μὲ τὸ μπόι του.

—Θὰ σακατευτῆς! ἀγρίευσ ὁ γιατρός. Θ' ἀναγκαστοῦμε νὰ σοῦ τὸ κόψουμε.

—Τὸ κάνει ἀπὸ σκοποῦ! φώναξε κι' ὁ «σύντροφος» ἀπὸ πλάϊ στὴν πόρτα.

Αὐτὸς ἦταν ὁ πιὸ ἀρειμάνιος τραυματίας τοῦ θαλάμου. "Ὅλοι οἱ ἐπίσημοι μπαίνοντας αὐτὸν πρῶτο ἔβλεπαν καὶ σ' αὐτὸν πρῶτο ἔσφιγγαν τὸ χέρι. "Ἦταν ἕνας ὠχρὸς, μεγαλόκορμος πολὺ ὠραῖος ἄντρας, μὲ τσιγκελωτὸ μουστάκι, ποῦφτανε ἴσαμε τ' αὐτιά. Σύντροφε! τὸν φωνάζαν ὄλοι. Γιατὶ δὲν τῶκρυβε. "Ἦταν ἀριστερός. Μὲ τὴν ἴδια μυστικοπάθεια πού λάτρευε τὸν Χριστὸ καὶ τὴν Παναγιά, λάτρευε καὶ τὴν ἰδεολογία του. Γρήγορα τὸν πήρανε εἶδηση τὰ πονηρὰ φανταράκια καὶ τοῦ πειράζανε γιὰ νὰ σπάζουν κέφι. Ζύγωνε πότε ὁ ἕνας πότε ὁ ἄλλος καὶ τοῦ ψιθυρίζανε μυστηριώδικα στ' αὐτὶ δυὸ τρία ψηφία, στὸ βρόντο.

—"Ἄλφα. Σίγμα. "Ἐψιλον.

"Ἐκείνου ἀστράφταν τὰ μάτια καὶ σιωποῦσε μὲ σημασία. Περιφάνος.

—Καλά, δὲν εἶσαι τῆς ὀργάνωσης;

—Πῶς δὲν εἶμαι; ἔλεγε ἀγριεμένος.

—"Ἐ λοιπόν: "Ἐψιλον "Ἐψιλον Σίγμα. Κάνε μας τὰ ψιλὰ.

—Αὐτὰ ἐγὼ δὲν τὰ ξαίρω, ἀλλὰ ἀνήκω σ' ὅλες τὶς ὀργάνωσες.

Μόνο σὰν ἔπαιρνε νὰ βραδυάσῃ, καὶ τὸ τελευταῖο φῶς τῆς μέρας ἔγλυφε τὰ γλομαπάκια τοῦ ἠλεκτρικοῦ πού ἀνάβανε ἀπὸ νωρίς, πρὶν κλείσουν τὰ παραθυρόφυλλα, ὁ "Ἀρειμάνιος, τραβοῦσε κάτω ἀπὸ τὸ προσκέφαλό του, ἕνα μαῦρο μακρὸ δεσποτικὸ κομπολόϊ καὶ τάραζε τὸν θάλαμο στὴν ψαλωδία.

—'Ἀμάν, σύντροφε, πάψε! Φτάνει πιά.

Τοῦ κάκου. Δὲν ἔπαιρνε ἀπὸ λόγια. Ὁ Χριστὸς, φώναζε μὲ χοντρὴ μελωδικὴ φωνή, εἶναι ὁ πρῶτος κομμουνιστῆς τῆς γῆς.

Αὐτὸς, λοιπόν, δὲν χώνευε τὸν ἰσοβίτη. Γιατὶ μιὰ μέρα τοῦβγαλε φόρα μπροστά σ' ὄλο τὸν θάλαμο, πῶς ἦταν κρεββατωμένος, ὄχι ἀπὸ τραῦμα πολέμου, ἀλλὰ ἀπὸ ἕνα πόνεμα στὸν πσιινό πού εἶχε κακοφορμίσει καὶ χρειάστηκε μαχαίρι. Τί περὶ νὰ πεῖ; Πρέπει καὶ καλά νὰ σοῦ μπεῖ ἕνα κομμάτι πυρωμένο σίδερο στὴ σάρκα γιὰ νάχῃς τιμὴ; Κι' αὐτὸ, δὲν τῶχε πάθει στὴν ὑπηρεσία τῆς πατρῆς; "Ὅχι σὰν μερικὸς πού αὐτοτραυματίζονται κι' ἔπειτα κυλοῦν κάτω ἀπ' τὶς σκάλες γιὰ νὰ μὴ στερηθοῦν τὴν καλοπέραση τοῦ νοσοκομείου.

—Τὸ κάνει ἀπὸ σκοποῦ, σὰς λέω, γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὴν ψειροῦ, φώναζε ὁ "Ἀρειμάνιος ἀπὸ πλάϊ στὴν πόρτα, κάθε φορὰ πού περνοῦσαν μὲ τὸ φορεῖο τὸν ἰσοβίτη, πάνω ἀπ' τὴν αἰμορραγία.

"Ἐτοι ἦρτε ἡ ὥρα πού ἀπ' τὰ λόγια φτάσανε στὰ ἔργα: "Ὅλα ἦσαν στενόχωρα ἐκεῖνο το βραδύ. Ξαφνικὰ εἶχαν φτάσει πολλοὶ τραυματίες καὶ οἱ διάδρομοι γέμισαν κρεββατῖα. Μιὰ πνιγερὴ ὀμιχλιασμένη πνοὴ βάραινε πάνω σ' ὄλα καὶ ὁ ἥλιος, ὡς κι' αὐτὸς, ἐκεῖνο το βρά-

δου, δὲν ἀποφάσιζε πιά, νὰ κλείσῃ τὰ φλογερά ρουμπινένια μάτια του ποὺ λαμπύριζαν μέσα σὲ καθε τζάμι. Κανέννας δὲν μιλοῦσε. Οὔτε ὁ Ἄρειμάνιος—ποῦταν ἡ ὥρα του—δὲν τόλμησε νάρχισῃ τὴν καθημερινὴ ψαλμωδία. Τοὺς νιόφερτους, ὦ, τοὺς ξεχώριζες ἀμέσως. Ὅχι τόσο ἀπὸ τὸ ξαναμμένο καὶ ἀξούριστο πρόσωπο καὶ τὰ καφαλισμένα μάτια, ὅσο ἀπὸ τὴν μακάρια ἐκφρασὴ τους. Τ' ἀνάσκελα, ἀκίνητοι, ἀμίλητοι, κολυμπούσανε, μὲς στὴν εὐδαιμονία τοῦ ἄσπρου σεντονιοῦ καὶ τοῦ μαλακοῦ στρωμάτου, σάν νὰ μὴν εἶχαν ὑποφέρει ποτέ.

Μόνο ἓνας γογγῶσε. Πορτοκάλι, τὸν λέγανε. Κι' ἔτσι σάν χρυσοφροῦτο φάνταζε μὲς τὰ μαξιλάρια, τὸ νεανικο πρόσωπό του μὲ τὸ πυρὸ τρίχωμα. Πλάι του στεκόταν μιὰ ἀδελφή. Το Στρούμπουλό, ὅπως τὴν νομάτιζαν κρυφὰ κρυφὰ μεταξὺ τους οἱ τραυματίες. Πότε ἔσκυβε καὶ τοῦβρεχε τὰ χεῖλη, πότε ἀκουμποῦσε τ' ἄφρατα μύγουλά της στὰ χέρια του σαν νάθελε νὰ τοῦ ξαναδώσῃ λίγη ἀπ' τὴν ζεστασιά ποῦχε σπαταλήσει ἐκεῖ πέρα στὴν ἄγρια μάχη. Αὐτὰ ὅλα δὲν τ'ἀβλεπε μὲ καλὸ μάτι ὁ Ἄρειμάνιος. Το Στρούμπουλο τὸ νοστιμεύτανε. Ἄλλὰ καὶ ποίος δὲν τὸ καμάρωνε; Ἄκουραστη. Μὲ τὴν περπατησιά τῆς γάτας πῶνω στὰ λαστιχένια παπούτσια. Ἔφτανε ἀμέσως πλάι σ' ὅποιον τὴν γύρευε κι' ἔσκυβε πάνω του το φεγγαροπρόσωπο τῆς κορνιζαρισμένο ἀπὸ τὸν λευκὸ παλμὸ τῆς σκέτης, ἐνῶ τὸ διάστημα μέσα στὰ δυο κρεβάτια ξεχειλιζε ἀπὸ τὸν λευκὸ ὄγκο τοῦ κοριοῦ τῆς. Μπόλικη περιφέρειαι, λέγανε, ἀλλὰ καὶ μπόλικη καρδιά. Αὐτὴ στάθηκε πλάι στον ματωμένο Πορτοκάλι. Μὰ τὴν ἄφησε ὁ Ἄρειμάνιος νὰ σταθῇ; Μὲ ἐπιδεικτικές χειρονομίες, μὲ βουβὰ νοήματα, τῆς ἔδειχνε πότε τὸ ἓνα πότε τὸ ἄλλο, τὸ κομπολοῖ ποῦ ἔπεσε, τὸ μαξιλάρι ποῦ ἤθελε σιάξιμο, τὸ ποτήρι τὸ νερὸ ποῦ θόλωσε· καὶ τὸ Στρούμπουλό πρόθυμο ἔτρεχε, τάσιαζε μάνι-μάνι καὶ γύριζε λαχανιασμένο πλάι στὸ παλληκάρι ποῦ παραδερνόταν μέσα στὸν πυρετό. Αὐτὸ τὸ βιολὶ βάσταξε κάμποση ὥρα καὶ ἀκόμη θά βαστοῦσε, ἂν δὲν τάραζε τὰ νεῦρα τοῦ Ἰσοβίτη ποῦ παρακολουθοῦσε ἀπ' τὴ γωνιά τοῦ κουκουλωμένου τὸ σεντόνι. Καὶ ξάφνου ξέσπασε. Μέσα ἀπ' τὰ σφιγμένα δόντια σφύριξε:

—Θάφισῃ, μωρὲ χαραμοφάη, τὸ κορίτσι νὰ κἀνῃ τὴν δουλειὰ του ἔ; Αὐτὸ ἦτανε. Κανέννας δὲν κατάλαβε καλὰ—καλὰ πῶς συνέβηκε. Ὁ Ἄρειμάνιος πράσιнос ἀπ' τὴ σύγχυση, κρατοῦσε ἀκόμα σφικτὰ καὶ μὲ τὰ δυὸ του χέρια τὴν μαγκούρα ποῦχε πάντα κοντὰ του. Πέντ' ἔξη—ὡς καὶ ὁ θεόστραβος ὁ Γιαννάκης στὴ μέση—προσπαθοῦσανε νὰ τοῦ τὴν πάρουνε. Ἄνώφελα πιά. Ἐκεῖνο ποῦ ἤθελε νὰ κάνει τὸ ἔκανε. Νάσου καὶ τούτη, νάσου καὶ κείνη, κατακέφαλα, εἶχε λούσει τὸν Ἰσοβίτη στὰ αἵματα καὶ τώρα καθόταν στὴν ἄκρη τοῦ κρεβατιοῦ μὲ τὸ κεφάλι παραμορφωμένο ἀπ' τὶς καρύδες καὶ τὸ λαβωμένο πόδι νὰ κολυμπᾷ σὲ μιὰ λιμνούλα ζεστὸ αἷμα.

Κανέννας δὲν τὸν πόνεσε. Κανέννας δὲν τὸν δικαιολόγησε. Ἄλλο ποῦ δὲν ἤθελε, λέγανε. Κι' ἔπειτα σωστὸ ἦτανε, νὰ βρῖσῃ, χαρα-

μοφάη, έναν πολεμιστή; Καλά νά πάθη. "Ἐτσι κρεβατώθηκε ἀκόμη μιὰ φορά τὴν τελευταία. Σάν ἔσκυψε ἡ σταλμένη ἀδελφή πάνω του «δὲν ἔφαγες πάλι...»

—"Ἄσε με, ἀδελφούλα, ἄσε με.

—Στέλιο... τοῦ εἶπε μὲ πολὺ μαλακὴ φωνή.

Πάντα κουκουλωμένος τὸ σεντόνι, πάνω ἀπ' τὸν πελώριο ἐπίδεσμο, γύρισε σιγά—σιγά τὸ κεφάλι κι' ἕνα γλυκὸ χαμόγελο ἔβαψε τὰ πρισμένα του χεῖλη.

—Τί;... Τί εἶπες;... Τὸν ρώτησε.

—Νά! πᾶ νά τὸ πιστέψω κι' ὁ ἴδιος πῶς εἶχα ἄδικο. Τόσο μῖσος πιά... τόσο μῖσος...

—Καί βέβαια εἶχες ἄδικο. Τὴν ὥρα τοῦ ἀγῶνα στέρησες τὴν πατρίδα ἕναν ἄντρα καὶ μιὰ σφαῖρα ποὺ προοριζόταν γιὰ τὸν ἐχθρὸ, εἶπε ἡ ἀδελφή κι' ἄπλωσε μονομιᾶς τὰ χεῖρα της πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι του σάν για νά τὸν προστατέψῃ ἀπ' τὰ σκληρὰ λόγια.

"Ἐτσι τὴν Τετάρτη ποὺ ξανάρτε ὁ ἥρωας μας, νά πάρῃ ἀπάντηση—τί ἔκαμες μὲ τὸν λεγάμενο;—γιατί ἔφευγε γιὰ τὴν μονάδα του καὶ ἤθελε νά ἔχῃ τὸ κεφάλι του ἡσυχο, ἄκουσε τὴν καλὴ εἶδηση.

—"Ἐννοια σου. Θά φύγῃ. Τὸ κατάλαβε πιά κι' ὁ ἴδιος. Θά βάλῃ τὰ δυνατὰ του.

Τότε τοῦ ἥρωά μας λύθηκε ἡ καρδιά κι' ἡ γλώσσα.

—Τὸν φουκαριάρη τὸν Στέλιο, εἶπε, τ' ἀδέλφι μου... καὶ πάνω στὴ λέξη, ἀδέλφι, ἡ γιαλάδα τῶν ματιῶν του ἔπαιξε σ' ἕνα δάκρυ.

—...τ' ἀδέλφι μου. Πάντα ἔτσι ἦταν, πονόψυχος καὶ δειλός. Νά φανταστῆς, ἀδελφή, πῶς ὅλο τὸ χαρτζιλίκι του τῷτρῶγε ν' ἀγοράζῃ τὰ πουλιά ποὺ ἐμεῖς οἱ ἄλλοι πιάναμε στὰ ξώβεργα καὶ νά τοὺς δίνῃ τὴν λευτεριά τους. Ἄγαποῦσε πολὺ τὰ πουλιά.

—...ὄχι, τὴ λευτεριά ἀγαποῦσε...

Καὶ ὁ Στέλιος ξανάζησε μιὰ στιγμὴ μπροστά τους, τέτοιος ὅπως ἦταν πρὶν πάει στρατιώτης, ρωμαντικὸ καὶ ντελικᾶτο παλλικαράκι, μὲ μεγάλα καστανὰ μάτια, καὶ μπουκλωτὰ μαλλιά.

—...Ἦταν ὁμορφούλικος, κι' ἡ μάννα μας ποὺ δὲν ἔκαμε κορίτσι, τοῦ εἶχε μεγάλη ἀδυναμία. Ποτὲ δὲν ἔπαιζε μὲ τ' ἄλλα ἀγόρια πετροπόλεμο. Κι' ἂν ἐκεῖ ποὺ ρίχνεις τὴν πετριά πετύχει κανέναν; ἔλεγε.

Στὴν θύμιση αὐτῆ, ὁ ἥρωας μας, τραντάχτηκε ἀπὸ ἕνα καλόκαρδο γέλοιο.

—Σάν νά μὴ ρίχνεις τὴν πετριά ἀκριβῶς γιὰ νά πετύχει κάποιονε. Γιὰ δὲς μυαλά! Μὰ τὰ πολλὰ βιβλία του τὰ χαλάσανε. Διάβασε—διάβασε, ἄρχισε νά κατεβάζῃ κάτι σοφίες δικές του. Δές, τὸν ἄνθρωπο γυμνὸ, ἔλεγε. Τί διαφορὰ ἔχει ὁ ἕνας ἀπ' τὸν ἄλλο; Κι' ἀκόμα στὴ γέννηση καὶ τὸν θάνατο τί διαφορὰ ἔχουμε; Τότε γιατί ἀλληλοτρῶγόμεθα; ἔλεγε. Ὁ θάνατος, ναί! Αὐτὸς εἶναι ὁ μεγάλος ἐχθρὸς μας! Αὐτὸν πρέπει νά πολεμήσουμε. Ἦ τούλάχιστο νά ἐλευθερωθοῦμε ἀπὸ τὸν φόβο του. Ἦ ζωὴ; ὦ τὸ γλυκὺ-

τατο πράγμα! ἔλεγε. "Ἄν τὴν χάσῃς τὴν βρίσκεις; Μὲ τί δικαίωμα λοιπὸν τὴν στεροῦμε στὸν ἄλλο; Εἶναι τὸ ἴδιο σὰν νὰ βγάζουμε τὰ μάτια μας μὲ τὸ χέρι μας, ἔλεγε. Ὡραῖα πράγματα ὄλ' αὐτά, δὲν λέω. Ἀλλὰ τὸν καιρὸ τῆς εἰρήνης. Μὲς τὸν πόλεμο ἔχουν πέραση; Πὲς καὶ σὺ. Ἐχουν πέραση;

—...—

—Κι' ὅμως ἦτανε καλὸ παιδί. Ὅλους ἤθελε νὰ τοὺς γίνῃ ὠφέλιμος. Καὶ ξάφνου μ' ἔνα παράφορο πάθος παρακάλεσε:

—Νὰ τὸν ἔχεις ἔγνοια ἀδελφή. Νὰ πηγαίνῃ νὰ τὸν βλέπῃς. Νὰ μοῦ γράφεις τί γίνεται. «Ὁ Λεγάμενος εἶναι καλὰ» νὰ γράφῃς, κι' ἐγὼ θὰ μπαίνω στὸ νόημα. Γιατί καταλαβαίνεις... ἐγὼ δὲν μπορῶ... ἀπ' εὐθείας, δὲν κάνει... ἔννοεῖς.

Κι' ἔφυγε μὲ μιὰ χαρούμενη λύπη.

Τὸν Λεγάμενο, μόνο μιὰ φορὰ τὸν ξανάδε ἡ ἀδελφή. Παραμονὲς Χριστοῦγεννα, ποὺ μιὰ ἐπιτροπὴ κυρίες τῆς Κάλτσας τοῦ Στρατιώτη, θὰ πήγαινε δῶρα στοὺς φυλακισμένους μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν γιορτῶν. Μαζὺ τοὺς κι' ἡ ἀδελφή, γιὰ νὰ σηκῶνῃ τάχατες τὸ πανέρι. Καὶ τὸ πανέρι ἦταν γεμῆτο δεματάκια, ἕνα κουτί τσιγάρα κι ἕνα κουραμπιὲ τὸ καθένα, πολὺ πλούσια δεμένα—ὦ! ὅσο γι' αὐτό, ἡ Κάλτσα δὲν ἔκανε ψευτοοικονομίες σὰν πρόκειτο μάλιστα γιὰ τοὺς πολεμιστὲς μας, καὶ εἶχε θυσιάσει ἕνα σεβαστὸ ποσό, ἀπὸ τὸ κοντύλι τῆς ψυχαγωγίας, γιὰ ν' ἀγοράσῃ χαρτί σελοφάν, μ' ὄλη του τὴν ἀκρίβεια—καὶ ἡ Πρόεδρος τῆς, μιὰ περασμένη ὥραια κυρία, ἡ ἴδια, μὲ τ' ἀβρά τῆς χέρια, θυσιάσε ὄλο ἕνα βράδυ καὶ τὰ τύλιξε ἕνα—ἕνα καὶ τᾶδεσε—ἑκατὸν ἐπιτὰ δεματάκια, δὲν εἶναι καὶ λίγα—μὲ γαλανόλευκη κορδελλίτσα—ποὺ γιὰ νὰ τὴν βρεῖ... "Ἄς τα! Τί κόποι, τί τρεξίματα! Ὅλοι τὸ ξέραν.

—Παράμ πὰμ πὰμ!

Τὴν ὥρα ποὺ οἱ κυρίες τῆς Κάλτσας περνοῦσαν τὴν πόρτα, βάρεσε συγκέντρωση κρατουμένων καὶ ὁ Διοικητὴς, ποῦταν εἰδοποιημένος, βρέθηκε σὰν κατὰ τύχη στὴν αὐλὴ καὶ συνόδεψε ὁ ἴδιος τίς κυρίες, πέραν ἀπὸ τὸ «ἀπαγορεύεται ἡ εἴσοδος».

«Ἡ διανομὴ τῶν δώρων, ἔλαβε χώραν μὲ παραδειγματικὴν τάξι» ἔγραφαν τὴν ἄλλη μέρα οἱ ἐφημερίδες «καὶ οἱ δραστήριες κυρίες τῆς Κάλτσας ἀπεχώρησαν συνοδευόμενες ἀπὸ τὴν εὐγνωμοσύνην κ.τ.λ.... Τὰ πατριωτικὰ τῶν αἰσθημάτων κ.τ.λ....»

Πολλὰ ἀνήσυχα πουλιὰ φτεροκοπούσαν ἐκεῖνη τὴν ὥρα, πάνω ψηλά, στὴν φωτεινὴ κορφή τοῦ σκονισμένου δέντρου—μόνη χαρὰ τίς στενόχωρης αὐλῆς—καὶ στὸν ἴσκιο του, ἀκίνητοι στὴ γραμμὴ στεκόνταν οἱ φυλακισμένοι. Πειθαρχημένα, καρτερικὰ ὁ ἕνας πολὺ κοντὰ στὸν ἄλλο, σὰν νᾶθελε νὰ κρύψῃ ὁ ἕνας πίσω ἀπ' τὸν ἄλλο τὰ χέρια, τάνοικονόμητα αὐτὰ παρακλάδια τοῦ ἀνθρώπινου κορμιοῦ, ὡς τὴν ὥρα ποὺ ἀναγκαζόταν ν' ἀπλώσῃ τὸ δεξί, νὰ πάρῃ τὸ δῶρο του καὶ νὰ πῆ μὲ τὸ στόμα εὐχαριστῶ.

—Καλὴ Πατρίδα, παιδιά...

—Καλὴ Λευτεριά.

Μόνο ένας, νεαρούτσικο παλληκαράκι, στεκόταν άφηρημένος, με βουρκωμένα μάτια.

— Έ, σύ! τοῦμπηξε τὴν φωνή ὁ Διοικητὴς καὶ ἀμέσως ἡ ἀπελπισμένη ματιὰ τοῦ παιδιοῦ ἀρπάχτηκε μ' εὐγνωμοσύνη πάνω του, σὰ ναῦρε σωτηρία.

— Εἶναι νειόφερτος, τὸν δικαιολόγησε στὶς κυρίες, καὶ μιὰ παυτὲς πολὺ ψηλὴ κι' ὠμορφὴ τοῦ εἶπε θερμὰ κι' ἀστόχαστα «καὶ τοῦ χρόνου παιδί μου» κι' ἀμέσως ἔγινε πιὸ ὠμορφὴ ἀπ' τὸ κῦμα τὸ αἶμα ποῦβαψε τὰ ξανθὰ μάγουλα τῆς κάτ' ἀπ' τὶς εἰρωνικὲς ματιὲς τῶν ἀρσενικῶν ποῦ στέκονταν γραμμῆ.

Ὁ Λεγάμενος προτελευταῖος. Μὲ χαμηλωμένα μάτια. Ἄγνωριστος μὲ τὸ ξυρισμένο κεφάλι. Τὸ πρόσωπό του εἶχε γεμίσει σπυρία κι' ἔτσι κίτρινο κι' ἠλιοκαμμένο ἔμοιαζε κακῆς ποιότητος σκουληκοφαγμένο τυρί. Στὸν ὤμο του ἀκούμπωσε ἕνα θαυμάσιο περιστέρι.

— Τί gentil ποῦ εἶναι! θαύμασαν μὲ συγκίνηση οἱ κυρίες τῆς Κάλτσας καὶ ὁ Διοικητὴς τοὺς ἐδήλωσε ἀμέσως ὅτι οἱ φυλακισμένοι ἀγαποῦν πολὺ τὰ πουλιὰ καί... «καμμιά φορὰ παραβλέπουμε ἀφοῦ τὰ τρέφουν ἀπὸ τὸ συσσίτιό τους».

Ἐκείνη τὴν ὥρα ὁ Λεγάμενος σήκωσε τὰ μάτια. Τὰ βλέφαρα κόκκινα γύρω ἀπὸ τὲς ἄχρωμες κόρες τᾶκαναν νὰ μοιάζουν τόσο στοῦ περισσοτέρου τοῦ τὰ μάτια. Δειλὰ καὶ ξαφνιασμένα ἀκούμπησαν πάνω στὴν ἀδελφή. Κι' αὐτὴ τοῦ χαμογέλασε σταθερὰ μ' ἕνα φωτεινὸ βλέμμα.

— Παράμ πὰμ πὰμ, βάρεσε διάλυση κρατουμένων τὴν ὥρα ποῦ ἡ ἐπιτροπὴ τῆς Κάλτσας ξεπερνοῦσε τὸ «ἀπαγορεύεται ἡ εἴσοδος». Τότε μιὰ λεπτὴ κυρία μὲ γαλαζόασπρα μαλλιά καὶ ἕνα ἄσπρο ψεύτικο λουλούδι στὸν ὤμο ἀναστέναζε βαθιὰ, «ἄχ τὰ καῦμένα τὰ παιδιὰ!» κι' ὄλες συμφώνησαν μαζύ τῆς, μπαίνοντας μὲς στ' αὐτοκίνητα ποῦ τὶς περίμεναν στὴν πόρτα.

Ἐκτοτε δὲν τὸν ξανάδε καὶ μὲ τὸν καιρὸ θὰ τὸν ξεχνοῦσε, κι' ἡ ἀδελφὴ κι' ὁ ἥρωας μας ποῦ κουράστηκε πιά νὰ γράφῃ καὶ νὰ ξαναγράφῃ: Ἔχεις νέα ἀπὸ τὸν Λεγάμενο; ἂν δὲν λάβαινε ξαφνικὰ ἕνα του γράμμα:

«Στρατιωτικὲς Φυλακὲς Καταδίκων
25)11)43

...δὲν θὰ ξεχάσω τὰ παρηγορητικὰ σου λόγια τὰ ὁποῖα ἔχουν ριζωθεῖ μὲς στὴν φτωχὴ μου καρδιά... Εὐχομαι μὲ ὅλη τὴν δύναμη τῆς ψυχῆς μου, ὅπως βγῶ μιὰ μέρα ἀπὸ ἐδῶ μέσα... Ὡστόσο, ἂν θέλῃς, στείλε μου βιβλία καὶ περιοδικὰ. Κάνοντας αὐτὸ θὰ μὲ βοηθήσῃς νὰ ἐξυπηρετήσω τόσα παιδιὰ».

Ναί, τώρα μποροῦσε νὰ γράψῃ στὸν ἥρωά μας: Μὴν ἔχῃς καμμιά ἔγνοια. Ὁ Λεγάμενος εἶναι καλά. Καὶ τῷγραψε ἐνῶ μιὰ σταθερὴ λάμψη φώτισε πάλι τὰ θλιμμένα μάτια τῆς.

Δ Υ Σ Η

*«ὑπομεινάντων φῶς ἐγένετο ἡμῖν σκοτός,
μείναντες αὐγὴν ἐν ἄωρίᾳ περιεπατήσομεν».*

ΗΣΑΪΑΣ

Σκιά. Καί σέ τραγούδησα,
σάν ὅπως τραγουδοῦν οἱ ἀνέμοι
τῶν ἡλιῶν τὸ περπάτημα.

Ἄσβολερή. Καί πίστεψα
τοῦ νοῦ τὰ ἐρέβη νὰ φωτίσης
μὲ λίγ' ἀχτινολούλουδα.

Χαμώθωρη. Καί λόγιασα
χαιρετισμό ν' ἀποτολήμης
σὶ τὸ γαλανὸ τοῦ ἀπέραντου.

Τοῦ κάμπου κουτσορόδεντρο.
Καί θάρρευα νὰ μ' ἀνεμίση
σάν τὸ πουλί στ' ἀκρόκλωνο.

Πλανεύτρα. Κι' ὄλο χίμαιρες
Ξαπόλαγες νὰ μᾶς κοιμήσης
καί νὰ μᾶς στήσης καρμανιόλα.

Λαιλάπι. Καί μᾶς σάρωσες
καλογνωμιές καί πεποιθήσεις
τοῦ νοῦ τὰ βαυκαλίσματ' ὄλα.

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΓΝΗΣ

Girga 13.11.1940

ΙΑΤΡΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Είναι γνωστό πώς η 'Επιστήμη, είναι προϊόν της κρίσεως, ἔστω και ἂν ὁ ἔρευνητής ἐπιστήμονας γιὰ νὰ προοδεύσει στὸν ἐπιστημονικὸ τομέα ὀφείλει νὰ διαθέτει μεγάλη μνήμη καὶ ἀρκετὴ φαντασία. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ πάλι εἶναι ἀναμφισβήτητο πὼς ἡ Τέχνη, ὅσο καὶ ἂν χρησιμοποιεῖ ἀπαραιτήτως τὴ μνήμη καὶ τὴν κρίση, εἶναι προϊόν κυρίως τῆς φαντασίας. Ὡστόσο, παρ' ὅλη τὴν ἀντίμαχη θέση τῶν δυὸ αὐτῶν πνευματικῶν δημιουργημάτων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, τῆς 'Επιστήμης δηλ. καὶ τῆς Τέχνης, ὑπάρχουν ἀρκετοὶ ἐργάτες ποὺ τίς ὑπηρετοῦν καὶ τίς δυὸ συγχρόνως, πολλὰς φορές μὲ σχετικὴ ἐπιτυχία.

Γιὰ τὸ φαινόμενο αὐτὸ δυὸ ἐξηγήσεις μποροῦν νὰ προταθοῦν: α) ἡ συνύπαρξη σὲ ἔντονο βαθμὸ τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς διαθέσεως, δηλ. σύγχρονη ὕπαρξη γερῆς κρίσεως καὶ γερῆς φαντασίας, ποὺ κάτω ἀπὸ ὠρισμένες συνθήκες ἄλλοτε νὰ ὑπερ-ισχύει ἢ μιὰ δίνοντας ἐπιστήμη, καὶ ἄλλοτε ἢ ἄλλη δίνοντας τέχνη. Καὶ β) ἡ χρησιμοποίηση τῆς ἐπιστήμης ὡς ἐπαγγέλματος μὲ πλήρη ἔλλειψη ἐπιστημονικῆς-ἐρευνητικῆς δημιουργικότητος, καὶ τῆς τέχνης ὡς ἐρασιτεχνίας μὲ πλήρη καλλιτεχνικὴ εὐδοκίμηση.

Ἡ συνύπαρξη ἱατρικῆς ἐνασχολήσεως καὶ ποιητικῆς δημιουργίας ἐμφανίζεται μὲ τρεῖς μορφές: α) ἱατροὶ ποὺ εὐδοκίμησαν στὸ ποιητικὸ πεδίο ἐνῶ ἔμειναν ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἀπλοῦ ἐπιστήμονα—ἐπαγγελματία. β) ἱατροὶ ποὺ ἔγραψαν ἔμμετρα τίς ἱατρικὰς καὶ φαρμακολογικὰς τοὺς ἀπόψεις. Καὶ γ) ἱατροὶ ποὺ εὐδοκίμησαν τόσο ἀπὸ ἐρευνητικῆς καὶ γενικά ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως ὅσο καὶ ἀπὸ ποιητικῆς. Ἄπειρα παραδείγματα καὶ τῶν τριῶν αὐτῶν μορφῶν μποροῦν νὰ παρατεθοῦν, παρμένα ἀπὸ ὅλο τὸν κόσμο καὶ ἀπὸ τὴν κάθε ἐποχὴ. Π. χ. ὁ Albrecht von Haller (1708—1777), καθηγητῆς τῆς ἱατρικῆς χειρουργικῆς, ἀνατομικῆς καὶ βοτανικῆς στὸ πανεπιστήμιο τῆς Γοττίνης, ἰδρυτῆς τοῦ ἀρχαιότερου φυσιολογικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Γερμανίας, ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς ποιητὰς, ποὺ ἡ ποίησή του εἶχε ἐπιδράσει πολὺ στὴν διαμόρφωση τῆς γερμανικῆς ποιήσεως. Ἀναφέρεται συλλογὴ του μὲ τίτλο «Versuch schweizerischen Gedichte». Ὁμοίως ὁ καθηγητῆς τῆς ψυχιατρικῆς στὸ πανεπιστήμιο τῆς Χαϊδεμβέργης Emil Kraepelin (1856—1926) ὑπῆρξε καὶ ποιητῆς. Μετὰ τὸν θάνατό του ἔχει ἐκδοθεῖ ἡ συλλογὴ του «Werden, Sein, Vergehen». Ἐπίσης ὁ Cordus (1486—1535), καθηγητῆς τῆς ἱατρικῆς καὶ βοτανικῆς στὸ Μάρβουργ, ὑπῆρξε καὶ ποιητῆς μὲ σίχιο τεχνικώτατο καὶ μὲ ὀξύτατη σατιρικὴ διάθεση. Ἀλλὰ καὶ σωρεῖα ἄλλων σάν τὸν Jenner, ποὺ ὑπόδειξε τὸν δαμαλισμό, τὸν διάσημο χειρουργο R. Volkmann, τοὺς ἑλληνας Ἀφεντούλη, Ὀρφανίδη κ.ἄ.

Στὴν Ἑλλάδα τὸ φαινόμενο αὐτὸ παρατηρεῖται ἀπὸ τὰ ἀρχαιότατα χρόνια. Δὲν μᾶς ἐκπλήττει βέβαια τὸ γεγονός αὐτὸ—τὸ θεωροῦμε μάλιστα γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὡς φυσικώτατο καὶ ἀπαραίτητο φαινόμενο—μὰ καὶ εἶναι γνωστὴ ἡ καλλιτεχνικὴ φύση τοῦ ἔλληνα, ἀνεξαρτήτως ἂν ἡ καλλιτεχνικότητά του αὐτὴ ὀφείλεται σὲ φυλετικούς ἢ φυσικούς παράγοντες. Παραδείγματα συνυπάρξεως λατρικῆς (ἐπιστημονικῆς) καὶ ποιητικῆς διαθέσεως σὲ ἔλληνας βρίσκουμε ἀπὸ τὰ μυθικὰ ἀκόμα χρόνια. Ὁ Ὀρφέας π. χ. καὶ ὁ Μουσαῖος, ἐχτὸς πού ὑπῆρξαν ἰδρυτὲς μυστηριακῶν θρησκειῶν, ἀνεδειχθησαν ἀπὸ ὅσα μᾶς ἀναφέρονται ἄριστοι ὑγιεινολόγοι μὲ τὴν ἐπιβολὴν καθαρῶν, διαίτας κλπ. καὶ ἀξιοπρόσεχτοι ποιητῆς. Ἄλλὰ καὶ ὁ Ὀμηρὸς γιὰ μερικούς μελετητῆς (Froehlich) μπορεῖ νὰ ὑπῆρξε στρατιωτικὸς ἰατρός, γιὰτί στὰ ἐπικά του ἔργα βρίσκεται ἕνα πλῆθος ἀνατομικῶν καὶ γενικῶν λατρικῶν παρατηρήσεων, πού θὰ ἦταν πολὺ ριψοκίνδυνο νὰ παραδεχτοῦμε πῶς μὴ ἰατρὸς μποροῦσε νὰ προσέξει μὲ τόση λεπτομέρεια τέτια πράγματα. Καὶ πῶ ὕστερα ἀπὸ τὸν Ὀμηρὸ ὁ ὕλοζωιάτης φιλόσοφος καὶ ἄριστος κατὰ τὸν Γαληνὸ ἰατρός Ἐμπεδοκλῆς ὁ Ἀκραγαντῖνος (475--435 πχ), πού κατὰστειλε κάποιον λοιμὸ μὲ τὸ ἄναμα φωτιάς καὶ μὲ ὑποκαπνισμούς, ὑπῆρξε καὶ ποιητῆς.

Ἰδιαίτερη ὁμῶς θέση κατέχουν στὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα οἱ ἰατροὶ ἐκεῖνοι πού ἔγραψαν ἔμμετρα τίς ἰατρικὲς καὶ φαρμακολογικὰς τους ἀπόψεις. Τὸ εἶδος τῆς ποιήσεώς τους αὐτῆς ἀνήκει στὴν διδαχτικὴ ποίηση καὶ θὰ μποροῦσε νὰ ὀνομαστῆ «ἐπιστημονικὴ ποίηση». Ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτὴ ποίηση δὲν εἶναι τίποτα δημιούργημα ἑλληνικόν. Χρόνια πολὺ πρὶο μπροστὰ οἱ ἰνδοὶ μαθηματικοὶ ἔγραψαν τὰ μαθηματικὰ τους προβλήματα σὲ στίχο. Μία τέτια ἔμμετρη ἀναγραφὴ μαθηματικοῦ προβλήματος ἀπὸ ἀρχαῖο ἰνδὸ εἶναι ἡ ἐξῆς: «Βρίσκεσαι σὲ ἕνα καράβι μέσα σὲ μιὰ λίμνη. Ἐνα πόδι πῶ πάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ ἐξέχει ἕνα κρίνο· μὲ τὴν ἐλαφρὰ πνοὴ τοῦ ἀνέμου λυγίζει τὸ κρίνο αὐτὸ καὶ βυθίζεται στὸ νερὸ σὲ ἀπόσταση δυὸ ποδιῶν ἀπὸ τὴν πρώτη του θέση. Μαθηματικέ, πές μου γρήγορα πόσο βάθος ἔχει ἡ λίμνη;» (E. Mach: *Populær - wissen - schaftliche Vorlesungen*, ἔκδ. 4η, 1910, σελ. 31).

Οἱ πῶ πολλοὶ ἀρχαῖοι ἔλληνας ἰατροὶ, πού ἐκφραστῆκαν ἔμμετρα, ἀνήκαν στὴν ἔμπειρικὴ σχολή, πού ἔθεσε ὡς βασικὸ τῆς λατρικῆς δόγμᾶ τὴν πείρα ἢ ἔμπειρία, καταργώντας κάθε θεωρία καὶ δογματισμό. Εἰδικώτερα μάλιστα, ὅσοι ἔγραψαν ἔμμετρα, ἀσχοληθῆκαν μὲ τὴν φαρμακολογία, σὲ μιὰ ἐποχὴ πού ἡ συγγραφὴ θηριακῶν ἔργων ἦταν τοῦ συρμοῦ, μιὰ καὶ περίοδοσι βασιλιάδες τῶν χρόνων ἐκείνων καταπιασῆκαν μὲ τὴν φαρμακολογία, ὅπως ὁ Ἀντίοχος ὁ Γ' ἢ Ἡ' τῆς Συρίας, ὁ Ἀτταλὸς ὁ Γ' τῆς Περγάμου, ὁ Νικομήδης ὁ Β' ἢ Γ' τῆς Βιθυνίας, ὁ Μιθριδάτης ὁ Εὐπάτωρ τοῦ Πόντου καὶ ἡ Κλεοπάτρα τῆς Αἰγύπτου.

“Οτι αρκετοὶ ἔγραφαν ἔμμετρα, ἰδίως ἀντίδοτα καὶ ἀλεξιφάρμακα, φαίνεται καὶ ἀπὸ τῆ μαρτυρίας τοῦ Γαληνοῦ: «ἐπαινῶ δὲ καὶ τὸν Ἀνδρόμαχον ἔμμέτρως γράσαντα τὴν θηριακὴν αὐτὴν, ὡσπερ καὶ ἄλλοι τινές». (τομ. XIV σελ. 32) Οἱ κυριώτεροι ἀπὸ αὐτοῦς, ποὺ μᾶς διασωθήκαν μάλιστα καὶ μερικὰ δείγματα τοῦ ἔργου τους, εἶναι ὁ Νικάνδρος ὁ Κολοφώνιος ἢ Αἰτωλεὺς, ὁ Δαμοκράτης ὁ Σερβίλιος, ὁ πρεσβύτερος Ἀνδρόμαχος, ἀρχίατρος τοῦ Νέρωνα, ὁ Εὐδήμος ὁ μεθοδικός (ἢ ὁ ἠροφιλεῖος) καὶ ὁ σύγχρονος τοῦ Γαληνοῦ Μάρκελλος Σιδήτης. Σ’ αὐτοὺς πρέπει νὰ συμπεριληφθῆ καὶ ὁ πολὺ παλαιότερός τους ἐλεάτης φιλόσοφος Παρμενίδης (540 π. Χ.), ποὺ ἔγραψε ποίημα «Περὶ φύσεως». Στὸ ἔργο του αὐτὸ ὁ Παρμενίδης ἐκθέτει καὶ μερικὲς ἰατρικὲς του ἀπόψεις, γιὰ τὸ γένος π.χ. τοῦ ἐμβρύου, τὴ θέση ποὺ κατέχει στὴν μήτρα τοῦ ἐμβρυο ἀναλόγως τοῦ γένους του, γιὰ τὰ αἷτια τῆς ἐμμηνορρυσίας κλπ.

Σπουδαιότερος ἀπὸ ὄλους αὐτοὺς θεωρεῖται ὁ Νικάνδρος ὁ Κολοφώνιος ἢ Αἰτωλεὺς (Β’ π.Χ. αἰών.), ποὺ γεννήθηκε στὴν Κλάρο τῆς Κολοφώνος καὶ εἶχε ἀκμάσει στὰ χρόνια τοῦ Ἄγταλου τοῦ Γ’, βασιλιᾶ τῆς Περγᾶμου. Ὁ Νικάνδρος, ἐχτός τῆς ἰατρικῆς του ἰδιότητος, ὑπῆρξε καὶ ἱερέας τοῦ Ἀπόλλωνα στὴν ἰδιαιτέρῃ του πατριδᾶ. Ἐγραψε ἀρκετὰ ἰατρικὰ ἔργα σὰν τὸ «Ἰάσεων συναγωγάς». «Πρόγνωστικά», «Ἐξηγητικά» στὰ ἔργα τοῦ Ἱπποκράτη, ἀρκετὰ γεωγραφομυθολογικὰ σὰν τὰ «Αἰτωλικὰ» κλπ, πιθανὸ τὸ «Περὶ γλωσσῶν». Κυρίως ὁμως ξεχωρίζει ἀπὸ δυὸ ἔμμετρα ἰατρικὰ ἔργα του, γραμμένα σὲ ἠρωϊκοὺς ἐξάμετρος, τὰ «Ἀλεξιφάρμακα» καὶ τὰ «Θηριακά». Τὰ «Ἀλεξιφάρμακα» ἀποτελοῦνται ἀπὸ 630 στίχους καὶ εἶναι ἀφιερωμένα στὸν ἰατρὸ Πρωταγόρα τὸν Κυζικηνῶν. Στὸ βιβλίον του αὐτὸ ἐξετάζει τίς δηλητηριάσεις ἀπὸ ρίζες καὶ δηλητηριώδεις λίθους. Τὰ «Ἀλεξιφάρμακα» ἀρχίζουν ἔτσι:

Εἰ καὶ μὴ σύγκληρα κατ’ Ἀσίδα τείχεα δῆμοι
τύρσεσιν ἐστήσαντο, τέων ἀνεδέγμεθα βλάστας,
Πρωταγόρη, δολιχὸς δὲ διάπροθι χῶρος ἔεργει,
θεῖα κέ τοι πυσίεσσιν ἀλέξια φαρμακοέσσαις
αὐδήσαιμ’, ἄτε φῶτας ἐνιχερεμφθέντα δαμάζει...

Τὰ «Θηριακά», ἀποτελοῦνται ἀπὸ 958 στίχους καὶ εἶναι ἀφιερωμένα στὸν Ἑρμησιάνακτα. Στὸ βιβλίον του αὐτὸ ἐξετάζει τὰ δῆγματα τῶν ἰοβόλων θηρίων, χρησιμοποιῶντας, πιθανὸ πρῶτος, τίς βδέλλες στὴ θεραπευτικῇ.

Ἡ πρώτη ἔκδοσι τῶν ἔργων τοῦ Νικάνδρου ἔχει γίνεαι ἀπὸ τὸν Ἄλδο Μανούκιον στὰ 1499. Νεώτερες ἐκδόσεις εἶναι τοῦ Schneider (Λειψία), τοῦ Lehrs στὴ βιβλιοθήκη Didot καὶ ἄλλ. Παράφρασι τῶν ἔμμέτρων ἔργων του ἑλληνικὰ, μὲ μετάφρασι στὰ λατινικὰ καὶ ἰταλικὰ ἔκαμε ὁ σοφιστῆς Εὐτέκνιος.

Σε στίχους επίσης έγραψε τὰ φαρμακολογικά του έργα καὶ ὁ σύγχρονος τοῦ Ἀνδρομάχου τοῦ πρεσβυτέρου Δαμοκράτης ὁ Σερβίλιος, ἀπελεύθερος τῆς ρωμαϊκῆς οἰκογένειας τῶν Σερβιλίων. Κομάρτια ἀπὸ τὸ ἔργο του, γραμμένο σὲ λαμβικούς-τρίμετρος, μᾶς ἔχει διασώσει ὁ Γαληνός (tom. XIV, σελ. 90—102 καὶ 191—201). Φαίνεται πὼς ὁ Δαμοκράτης, πού εἶχε ἀκμάσει στὴ Ρώμη κατὰ τίς ἀρχὲς τοῦ Α΄ μ.Χ. αἰῶν., ἦταν ἄριστος ἰατρός, γιατί ἔτσι τὸν θεωρεῖ ὁ Πλίνιος καὶ ὁ Γαληνός. Τίτλοι φαρμακολογικῶν του ἔργων μᾶς ἔχουν διασωθεῖ μόνο οἱ ἑξῆς: «Κλινικός», «Φιλίατρος», «Πυθίας», «Βιβλία τῶν φαρμακῶν» καὶ «Περὶ τῆς τῶν ἀντιδῶτων σκευασίας». Ἀπὸ τὸ τελευταῖο αὐτὸ βιβλίον ἀρκετὰ ἀποσπάσματα μᾶς ἀναφέρει ὁ Γαληνός. Ἐνα ἀπὸ αὐτά, μία ἀντίδοτος κατὰ τῶν ἐρπετοδύχτων καὶ λυσοοδύχτων, ἀρχίζει ἔτσι:

Νυνὶ δ' ἀποδοῦναι βούλομαι τὰς δυνάμεις,
Μόνον θεραπεύειν ἰσθλῶν δῆγματα,
Ἐχεων, κεραστῶν, ἀσπίδων καὶ χερσῶν...

(tom. XIV, σελ. 191)

Τὰ ἀποσπάσματα τῶν ἔργων τοῦ Δαμοκράτη ἔχουν ἐκδοθεῖ ἀπὸ τὸν Harles (Βόννη 1833), τὸν Bussemaker (Παρίσι 1851) κ. ἄλλ.

Σύγχρονος τοῦ Δαμοκράτη καὶ ὀνομαστος, γιατί πρῶτος ἐπῆρε τὸν τίτλον τοῦ «ἀρχιάτρου», ὑπῆρξε ὁ Ἀνδρομάχος ὁ πρεσβύτερος ἀπὸ τὴν Κρήτη, ἀρχίατρος τοῦ Νέρωνα. Ὁ Ἀνδρομάχος ἔγραψε θηριακὴν, πού ἀποκαλεῖται «Γαλήνη», σὲ 174 ἐλεγειακοὺς στίχους. Τῇ «Γαλήνῃ» αὐτῇ τῇ θεωροῦν μερικοὶ μελετητὲς ὡς παραλλαγή τῆς μιθριδατείου θηριακῆς.

Καὶ ὁ Εὐδήμος ὁ μεθοδικός, μαθητὴς τοῦ Θεμισώνα, πού ἐξῆσε τὸν Α΄ μ.Χ. αἰῶνα, ἀναφέρεται πὼς ἔγραψε σὲ στίχους τὴν θηριακὴν τοῦ Ἀντίοχου τοῦ Φιλομήτορος. Ὁ Πλίνιος σημειώνει πὼς ἡ θηριακὴ αὐτῇ ἦταν γραμμένη στίς πύλες τοῦ Ἀσκληπείου τῆς Κῶ. Κατ' ἄλλους μελετητὲς ἡ θηριακὴ αὐτῇ δὲν εἶναι σύνθεση καὶ ἔμμετρη ἀναγραφή τοῦ Εὐδήμου τοῦ μεθοδικοῦ, ἀλλὰ τοῦ ἠροφίλειου Εὐδήμου, πού ἐξῆσε τὸν Γ΄ π.Χ. αἰῶνα.

Πιο παραγωγικὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνωτέρω ὑπῆρξε ὁ Μάρκελλος ὁ Σιδήτης, πού γράφει γι' αὐτὸν ὁ Σουΐδας τὰ ἑξῆς: «Μάρκελλος Σιδήτης, ἰατρός ἐπὶ Μάρκου Ἀντωνίου· οὗτος ἔγραψε δι' ἐπῶν ἡρωϊκῶν βιβλία ἰατρικὰ μβ', ἐν οἷς καὶ περὶ λυκανθρώπου». Ὁ Μάρκελλος αὐτὸς πού γεννήθηκε στὴ Σίδη τῆς Παμφυλίας καὶ εἶχε ἀκμάσει τὸν Β΄ μ.Χ. αἰῶνα, ὑπῆρξε ἄριστος ἰατρός, ἀναφερόμενος ὡς τέτιος καὶ ἀπὸ τὸν σύγχρονό του Γαληνόν. Ἀπὸ τὸ μακροσκελὲς ἔργο τοῦ Μάρκελλου ἐλάχιστα ἀποσπάσματα μᾶς ἔχουν διασωθεῖ, ὡς τὸ «Περὶ λυκανθρώπου» σὲ πεζὸ μέσα στὸ ἔργο τοῦ Ἀέτιου Ἀμιδηνοῦ, μερικοὶ στίχοι ἀπὸ τὸ «Περὶ ἰχθύων» καὶ ἄλλα.

Μόνο τὸ «Περὶ σφυγμῶν» ἀξιοσημειώτο ἔργο του μᾶς ἔχει διασωθεῖ σχεδὸν πλήρες. Τοῦ βιβλίου αὐτοῦ τὴν πρώτη ἔκδοσις ἔχει κάμει ὁ Σκευὸς Ζέρβος.

Μιλῶντας ἔτσι σύντομα γιὰ τὴν ἱατρικὴ ποίησις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας δὲν προπαγανδίζουμε, οὔτε βλέπουμε τὴν ἀνάγκη γιὰ ὕπαρξη ἱατρικῆς ποιήσεως, εἴτε ἀπὸ τὴν καλλιτεχνικὴν, εἴτε ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν πλευρά. Εἶναι ἀλήθεια πὼς μερικὲς συνήθειαι τοῦ παρελθόντος, ἔστω καὶ ἂν ἐγκλείουν αὐτὲς μιὰ ἀξία, δὲ μποροῦν νὰ ξαναγυρίσουν ὅσο καὶ ἂν προσαρμοστοῦν πρὸς τὶς καινούριαι ἀπαιτήσεις. Πιθανὸ ἢ ἐπιστῆμη νὰ ἔχει ἀναπτυχθεῖ ἀπὸ τὴν ποίησις κατὰ τὶς ἀντιλήψεις τοῦ Γκαίτε, πιθανὸ σὲ μιὰ περίοδο νὰ ἐνώθηκε ξανά ποίησις καὶ ἐπιστῆμη, μὰ δὲ βλέπουμε κανένα πρόδρομο σημεῖο, πού νὰ δηλώνει πὼς μιὰ μέρα μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου θὰ ξαναενωθοῦν αὐτὰ τὰ δυό, ὅπως πάλι ἐλπίζει ἡ δραματίζεται ὁ Γκαίτε. Δὲν θὰ ξαναενωθοῦν ἴσως ποτέ, γιατί ἀπλούστατα ξεχώρισαν τόσο πολὺ καὶ ἐξαφανίστηκε συγχρόνως κάθε πραχτικὸς σκοπὸς γιὰ μιὰ τέτια ἔνωσις. Πολλὲς φορὲς μετὰ ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ χρόνια παρουσιάστηκε τὸ πείραμα τῆς ἐνώσεως, ὅπως στὸν Iscipus, τὸν Fracastoro καὶ ἄλλους, μὰ ἀπότυχε, μιὰ καὶ δὲν ἱκανοποιῶσε οὔτε τοὺς ἐπιστήμονες, οὔτε τοὺς καλλιτέχνες, ἴσως οὔτε καὶ τὸ νοήμων κοινό.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ : 1) Cl. Galenus, Opera Omnia, tom. XIV, ed. Kühn. 2) F. H. Garrison, History of Medicine, 1937. 3) Ἄρ. Κούζη, Ἱστορία τῆς Ἱατρικῆς, Ἀθῆναι 1929. 4) Μαρκέλλου Σιδήτου, Περὶ σφυγμῶν, ἔκδ. Σκ. Ζερβοῦ, Ἀθῆναι 1907. 5) Κ. Μέρμηγκα, Ἐπιστημολογία, Ἀθῆναι 1933. 6) Νικάνδρου, Ἀλεξιφάρμακα, ed Schneider. 7) R. Volkmann, De Nicandri vita et scriptis, 1852 κλπ.

ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Ο ΜΑΡΤΙΟΣ

Ὁ Μάρτιος ἢ Μάρτης ὅπως κοινῶς λέμε εἶναι ὁ τρίτος μῆνας τοῦ χρόνου κι' ὁ πρῶτος μῆνας τῆς ἀνοιξης.

Ἡ παράδοσις μᾶς ἀναφέρει πὼς ὁ Μάρτης ἦταν ὁ πρῶτος μῆνας τοῦ χρόνου, μὰ τὰ ἀδελφία του, οἱ ἄλλοι μηνάδες τὸν τιμῶρηνσαν παίρνοντας τὸν ἀπὸ πρῶτο στὴ σειρά τρίτο, γιατί τοὺς γέλασε πίνοντας ὄλο τὸ συντροφικὸ κρασί ἀπ' τὸ πιθάρι.

Ὁ Μάρτης θεωρεῖται ὡς μεταβατικὴ ἐποχὴ τοῦ χρόνου, χειμῶνα-ἄνοιξη, κι' ἐπομένως ὁ καιρὸς ἀλλάζει. Ἡ μεταβολὴ ὅμως τοῦ καιροῦ κατὰ τὸ Μάρτη δὲν εἶναι σταθερὴ. Αὐτὸ μᾶς τὸ λένε πιὸ καλὰ οἱ ἀκόλουθες παροιμίαι :

«Ὁ Μάρτης πότε γελᾷ τζιαι πότε κλαίει».
«Τὴν πωρνήν τοῦ Μάρτη ὁ γάδαρος ἔχταρτην
τζι' ὡς τὸ μεσημέριν ἐξοβόλησεν».¹

Τὴ μεταλλαγὴ τοῦ καιροῦ μὲς τὸ Μάρτη σὲ ἀνοιξιὰτικο καὶ μάλιστα σὲ καυτερό κάποτε μᾶς τὸ διαπιστώνει ἡ ἀκόλουθη παροιμία :

«Ὅποιος ἔσσει κόρην ὄμορφην
τοῦ Μάρτη ἐν τῇ δείχνει,
μήτε τ' Ἀπρίλλη, μὲ τοῦ Μᾶ,
μήτε τοῦ Πρωτογιούνη...»

Καὶ τοῦτο γιὰ τὴν ἀπότομη μεταβολή, τὴ ζέστη ποὺ κάνει μὲς τὸ Μάρτη. Ἐπειδὴ ἡ κόρη ἀκόμα δὲν εἶναι μαθημένη τοῦ ἡλίου, ἀλλὰ τοῦ σπιτιοῦ στὴ σκιά, στὴ ὄροισιά, στὸ κρῦο, ἡ ἀπότομη μεταβολὴ τοῦ καιροῦ σὲ ζεστὸ πάντοτε θὰ τὴ βλάψῃ. Ἡ παροιμία αὐτὴ ἀνφέρεται μὲ εὐρύτερη σημασία στὰ σπαρτά, τὰ ὁποῖα μὲ τὴν ἀπότομη μεταβολὴ τοῦ καιροῦ μὲς τὸ Μάρτη σὲ καυτερὲς μέρες βλάπτονται, ἀρπάζονται, ὅπως λένε οἱ γεωργοί, γι' αὐτὸ κι' οἱ βροχὲς τοῦ Μάρτη, ὅπως μᾶς τὸ διαπιστώνουν ἄλλες παρακάτω παροιμίαι εἶναι πολὺ εὐεργετικὲς γιὰ τὰ σπαρτὰ κ.ἄ. :

Οἱ Πίτσιλλοι καὶ οἱ Παφίτες λένε :

«Μὴν σοῦ γελᾶση τὸ θουπίν,
τζιαι τὸ sheλιδονάτζιν'
ἄμ μὲγ κλάψη ὁ τζιτζιρος
ἐν νὲγ καλοτζιαιράτζιν».

Ἄναφέρεται γιὰ τὴν ἀστάθεια τοῦ καιροῦ μὲς τὸ Μάρτη. Ἐπίσης τὴν ἴδια σημασία ἔχει καὶ τὸ ἐξῆς Τηλλυριώτικο :

«Ὁ Μάρτης ὁ παλ' ουκοκάφτης, ὁ γδάρτης».

Ὁ Μάρτης ὅμως θεωρεῖται κι' ὁ σημαντικώτερος μῆνας ἀπὸ τοὺς ἄλλους μηνάδες τῆς ἀνοιξης γιὰ τὴν ἀνεχτίμητη ἀξία τῶν βροχῶν ποὺ συντελοῦνε στὴν ἐπιτυχία τῆς γεωργίας, σπορὲς κι' ἄλλες φυτεῖες, πρὸ παντὸς ὑποβοηθοῦνε τὶς ὕψιμες σπορὲς καὶ τὶς ἄρεινὲς τοῦ τόπου μας, ὅπως τὸ διαπιστώνει ἡ ἀκόλουθη παροιμία :

1. Βλ. Παφίτικες παροιμίαι περιοδ. «Πάφος».

«Νὰ βρέξ' ὁ Μάρτης διὸ νερὰ
 τζι' Ἀπρίλλης οὐλλον ἕναν
 τζι' ἂν δόξη τζιαὶ τοῦ Μᾶ νὰ μιλλοψιχα(δ)ίση
 τότες νὰ δῆς τὴν Ὁρεινὴν ψουμὶν πού ν' νὰ γιωρκήση».

Οἱ βροχές τῆς ἀνοιξης καὶ πρὸ παντός τοῦ Μάρτη θεωροῦνται γιὰ τὸν τόπο μας πιὸ πολύτιμες κι' ἀπὸ τὸ χρυσάφι, ἀκόμα ὅπως μᾶς τὸ λέει καὶ τὸ παρακάτω πού λέχθηκε ἀπ' τὴ γρηὰ στὸν Προφήτη Σολομώντα ἀπάνω στὴν ἀναζήτηση τοῦ χασιμοῦ παιδιοῦ του ὡς ἀπάντηση γιὰ τὸ ριγάλο, — μιὰ δλόχρυση ἄμαξα — πού πρόσφερε γιὰ τὴν ἀνεύρεσή του.

«Νὰ βρέξ' ὁ Μάρτης δκνὸ νερὰ
 τζι' Ἀπρίλλης οὐλον ἕναν
 Ἀκόμ' ἂδ δόξη τζιαὶ τοῦ Μᾶ τζιαὶ μίλλαψιχα(δ)ίση
 ἄξιζει τζιαὶ τ' ἄμαξι σου, τζιαὶ τὸν ἄμαξηλάτη».

Ἐπίσης ἡ ἀκόλουθη παροιμία μᾶς διαπιστώνει τὴ σημαντικότητά τοῦ Μάρτη μὲ τις βροχές του ἀπάνω στὴ γεωργία :

Κατὰ τὰ Μορφίτικα χωριά :

— «Μιτσιὰ μεᾶλα κλουθᾶτε μου», λέει ὁ Μάρτης στὶς σπορές, δηλ. μικρὰ ἢ μεγάλα εἶναι τὰ σπαρτὰ μὲς τὸ Μάρτη θὰ μεστῶσουν. Γι' αὐτὸ θεωρεῖται κι' ἀνεχτίμητη ἡ ἀξία τῶν βροχῶν τοῦ Μάρτη πού τις χρειάζονται τὰ σπαρτὰ στὸ μέστωμά τους. Ταῦτο φαίνεται καλύτερα κι' ἀπὸ τὴν παρακάτω παροιμία πού λένε στὰ Τηλλυριώτικα χωριά :

•Μιτσιὰ μεᾶλα μπαίνετε²
 τζι' ἐγὼ πάω τζιαὶ φίννω σας
 γιὰτὶ μπαίνει ὁ Γρούλλης ὁ Ἀπρίλλης
 τζιαὶ ἐν νὰ σᾶς ἐγρολλώση³».

Ἡ ἀκόλουθη παροιμία μᾶς διαπιστώνει τὴ μεγάλη καλωσύνη τοῦ Μάρτη πού προσφέρει στὸν κόσμον μὲ τὸ βροχερὸ καιρὸ του, καὶ τὴ βεβαιότητα τοῦ βροχεροῦ καὶ παγεροῦ καιροῦ στὸν ἴδιο μῆνα :

Ἄ Μάρτης ὁ καλόγνωμος
 ἔφτὰ φορὲς ἐσχιόνισεν
 τζιαὶ πάλαι ἐμετάνιωσεν
 πὼς ἐν ἐξανασχιόνισεν...»

Κ' ὅτι ὁ Μάρτης μπορεῖ νὰναι πολὺ βροχερὸς καὶ παγερὸς φαίνεται κι' ἀπὸ τὴν ἀκόλουθη παροιμία :

2=μεστῶνετε, γεμίστε, ὠρμάστε, 3=ξεράνη.

«Τὸ Μάρτη ξύλα φύλα(γ)ε
 τζιαὶ πάντα ψωμοφύλα(γ)ε
 μὴν κάψης τὰ παλλούτζια
 τζιαὶ φᾶς πού τὰ σεντούτζια».

Οἱ Παφίτες λένε :

«Τὸ Μάρτη ξύλα φύλα(γ)ε
 μὲγ κάψης τὰ παλλούτζια
 τζιαὶ τὰ ψουμιά στὲς τζιαπατζιές
 μὲφ φᾶς τὰ ποντίτζια».

Τόσο δηλ. κρύο μὲ τὸν παγερὸ καιρὸ τοῦ Μάρτη μπορεῖ νὰ εἶναι πού ἂν ἓνας δὲν κἀνὴ τὴν κουμάντα του νὰ ἔχη ξύλα μὲς τὸ Μάρτη, θ' ἀναγκασθῆ νὰ κἀκὴ τὰ παλλούκια γιὰ ζεστασίαν, ἀκόμα τόσο βροχερός πού δὲ θὰ εἶναι δυνατὴ καὶ εὐκολὴ ἢ δουλειά, ἢ πρόσκτηση τῶν ἀναγκαίων γιὰ τὴ συντήρηση κι' ἂν δὲ γίνεται φροντίδα, ὥστε νᾶχη νὰ μπορῆ δίχως στενοχώρια νὰ συντηρηθῆ, νὰ φᾶ, νὰ ζῆση, ἢ πείνα κ' ἢ στενοχώρια γιὰ τὴ δύσκολη συντήρησή του ἢ τὸν ἀναγκάση νὰ φάγη ἀπὸ τὰ σεντούκια, εἴτε πωλώντας αὐτά, εἴτε κάμοντας κάτι χειρότερο.

Ὁ Μάρτης πάντοτε συμπίπτει νᾶναι στὴ Μεγάλῃ Σαρακοστῇ (μέρες τῶν νηστειῶν τοῦ Πάσχα τῆς Λαμπρᾶς) γι' αὐτὸ καὶ λένε : «Ὁ Μάρτης ἔν τζιαὶ λείπει πού τῇ Σαρακοστῇ», ἢ «Λεῖπ' ὁ Μάρτης πού τῇ Σαρακοστῇ;» Τοῦτο λέγεται μ' εὐρύτερη σημασία γιὰ ἕναν πού βρίσκεται ἀναμειγμένος σὲ κάθε ὑπόθεση, καὶ μ' ἀλληγορικὴ σημασία γιὰ τὴν ἐπίδειξή του, πὼς παντοῦ καὶ πάντοτε θὰ βρεθῆ στὴ μέση, νὰ λάβῃ μέρος σ' ὁποιαδήποτε ὑπόθεση, νὰ δείξῃ τὴν ὑπεροχὴ του.

Κατὰ τὴν πρώτη τοῦ Μάρτη συνηθίζεται στὴν Κύπρο ἀπὸ τίς γυναῖκες τὸ ἐξῆς ἔθιμο :

Κλώθουε κλώστη ἄσπρη καὶ κόκκινη μαζί καὶ νυμφικά «τέλια», τὴν ὁποία λένε «Μάρτη». Τὴν κλώστη αὐτὴ, τὸ Μάρτη, ὅπως κοινῶς τὸ λένε, τὴ δένουν συνήθως τὰ μικρὰ παιδιὰ, πού εἶναι ὁ πρῶτος Μάρτης τοῦ βίου των στὸ λαιμὸ ἢ στὰ χέρια ὡς βραχιόλια ἢ δαχτυλίδια, πιστεύοντας πὼς ὅταν βάλουε Μάρτη δὲ μαυρίζουε ἀπὸ τὸν ἥλιο, κατ' ἄλλους δὲ νὰ μὴν πονοῦν τὴν κεφαλὴν των. Στὴν Τηλλυριὰν ἀκόμα πιστεύουε πὼς βάζοντας Μάρτη βρῖσκουε ἀβγά τῆς πέρδικας. Συνηθίζουε νὰ βάλλουε Μάρτην ὄχι μονάχα τὰ μικρὰ παιδιὰ, ἀλλὰ καὶ μεγάλοι, ἰδίως γυναῖκες. Ἀφίνουε τὸ Μάρτη δεμένο στὸ λαιμὸ ἢ στὰ χέρια ὡς τὴν πρώτη τοῦ Ἀπρίλλου, κατ' ἄλλους δὲ ὡς πενήντα ἡμέρες ἀπὸ τὴν πρώτη τοῦ Μάρτη. Στὴν Τηλλυριὰ ὑπάρχει ἀκόμα ἡ δοξασία πὼς καίοντας τὸ Μάρτη στὸ φούρνο καὶ τὴν ἡμέρα πού ψήνουε τίς φλαοῦνες—τὸ Μεγάλο Σάββατο—γίνονται οἱ φλαοῦνες καλές, πετυχαίνονται στὸ ψήσιμο.

Σὲ ἄλλα μέρη καίουε τὸ Μάρτη στὴ φωτιά—τὴ λαμπρατζιάν, ὅπως κοινῶς τὴ λένε, πού ἀνάβεται τὴ νύχτα τοῦ Μ. Σαβάτου, τὴν παραμονὴ δηλ. τῆς Λαμπρῆς.

ΚΑΛΕΣΜΑ ΓΙΟΡΤΙΝΟ

Κάλεσμα γιορτινὸ γιὰ τὸ μεθύσι
 ποὺ εἶν' ὄλο φῶς χρυσὸ καὶ ξεσκλαβώνει
 τὴ νειότη ἀπ' τὰ παλῆὰ βαρεῖα δεσμὰ της.
 Μυρίζει Αἰγαῖο καὶ θάλασσα ὅτι ἀγγίσει
 καὶ κεῖ θαρρεῖς τοῦ κόσμου πῶς τελειώνει
 κάθε χαρὰ : Μακρὰ ὑπὸ τὴν καρδιά της.

Αὐτὴ ἡ τρελλὴ νησιώτισσα γιορτάζει
 κι' ὄλο κερνᾶ ἀλογάριαστα τοὺς ξένους·
 κι' εἶν' ἡ ἴδια τὸ κρασί ποὺ λὲς ἀράζει
 στοῦ λογικοῦ τοῦ ὀλόφωτου τὰ βάθη,
 κι' εἶν' τὸ ποτήρι αὐτὴ ποὺ διψασμένους
 ἀφήνει ὄσους γευτοῦν τὰ ὠραῖα του πάθη.

"Ελα, καλὴ μου ἐσὺ καστανομάτα,
 βάλε γλυκὸ κρασί, ποὺ μοῦ ἀνασταίνει
 τὸν πόθο νὰ μιλάω γιὰ τὴ θωριά σου.
 Πάνω ἀπ' τὰ δυὸ σου μάγουλα σταράτα
 ποῖα δύναμη ἀπὸ φῶς ξεδιαλεμένη
 σύνθεσε γιὰ νὰ λάμπει τὴ ματιά σου ;

Κι' Ἔρωτα ἐσύ, τῆς ζωῆς ἐκεῖ ποὺ γνέθεις
 πιὸ γιορτινὴ, πιὸ ἀπόκοσμη, τὴν ὄψη,
 στὴ ζωντανὴ πηγὴ τῆς κρυφῆς μέθης,
 ἀπὸ τὸ χέρι ὀδήγα με· ἴσως κόψει
 τῆς ζωῆς τὸ νῆμα τ' ἄσωτο μεθύσι
 σὰ θὰ ἔχει πιά ἡ καρδιά μου ξεχειλίσει.
 Ἀθήνα, Ἰούλιος 1940.

Δ Ω Σ Ο Υ

Στὴ δ. Ἐλένη Στρωτοῦ

Ἠτύσου τὸ γέλιο τῆς χαρᾶς τὸ ἀνάλαφρο καὶ δώσου
 κι' ὅτι ἀπ' τὸν πλούσιο κόσμον σου μπορεῖς δῶστ' το κι αὐτό,
 θὰ ζήσει μέσ' ἀπ' τὴν ψυχὴ τοῦ φίλου τ' ὄνειρό σου
 καὶ στῶν παιδιῶν ποὺ θ' ἀγαπᾶς τὸν καθαρὸ οὐρανό.

Τί μοῦ κρατᾶς φιλάργυρα τόσ' ἀκριβὰ κομμάτια ;
 Ὁριμὴ κόρη δίπλα σου ζητάει νὰ τὴν κερνᾶς.
 Ἄσε νὰ τρέχουν γρήγορα τὰ αἰσθήματα, σὰν ἄτια,
 πάντοῦ στὰ μονοπάτια τῆς ζωῆς, ποὺ θὰ περνᾶ.

Μαραίνεται τὸ λούλουδο στὸ ξεραμένο χῶμα
 κι' εἶσαι ἢ σταγόνα τοῦ νεροῦ κι' ἢ ποθητὴ δροσιά.
 Ποιὸ ἄλλο νόημα μυστικὸ μπορεῖς νὰ ᾄχεις ἀκόμα
 καὶ μένεις τὴν παρθενικὴ ντυμένη φορεσιά ;

Δώσου, ψυχὴ μου, πιὸ πολὺ κι' ἀκόμα κι' ἄλλο δώσου,
 Δέν πρέπει νὰ ᾄχεις τίποτε σὰ θὰ τραβᾷς στὸ γέρμα.
 Ἄπλᾳ ντυμένη κι' ὁμορφῇ καὶ μὴ τὸ πῆς σκοπὸ σου.
 Μοῖρα σου θὰ ᾄναι ἡδονικὴ τὸ τραγικὸ σου τέρμα.

Ἀθήνα, Φλεβάρης 1940.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΒΒΙΔΗΣ

Α Π Α Ν Τ Ο Χ Η

Πῶν καρτερῶ ἐκστατικὰ στ' ὄνειρου μου τὰ μᾶκρη
 χωρὶς καμιά παρηγοριὰ
 ποῦν ὄλα γύρω μου νεκρά
 ρωτῶ τὴν ἔρμη μου καρδιὰ πῶς τόση ἐλπίδα νᾄχη ;

Ποῦ βρίσκει τόση ἀπαντοχὴ κι' ἀνοιξης ροδοκλώνια
 ἐνῶ μέσα μου ἔχει μαραθῆ
 κάθε χαρᾶς μου ἢ πνοή
 καὶ σὰν ὀχιὰ φαρμακερῆ μοῦ στάθηκαν τὰ χρόνια.

Νὰ κυνηγῶ τὸ λυτρωμὸ στοῦ Γολγοθᾶ τὸ δρόμο
 χωρὶς ποτὲ νὰ βαρεθῶ
 καὶ νὰ ποθῶ ν' ἀναπαυτῶ
 μ' ἀγόγγυστα νὰ τὸν ρουφῶ τῆς δυστυχίας τὸν πόνο.

Καὶ νὰ γελῶ ἐμπαιχτικὰ μὲ κάθε νέο φαρμάκι
 μ' ἔμαθε ἢ πείρα ἢ κακιά
 νὰ κάμνω πέτρα τὴν καρδιὰ
 καὶ νὰ κρατῶ προσεχτικὰ τ' ἀστείρευτο μου δάκρυ.

Πόσο εἶν' ἡ νύχτα μακρυνὴ καὶ ὁ πόνος μου θεριεύει
 πόσο ἀργεῖ κι' αὐτὴ ἡ αὐγή !
 Μὰ ἔχω ἀτσαλένια ἀπαντοχὴ
 καὶ τῆς ἐλπίδας ἢ πνοὴ μέσα μου ζωντανεύει.

ΕΩΘΙΝΟ

Ἦρθε ἡ ἑσπέρα μὲ τ' ὠχρὸ καὶ τὸ βαρὺ τῆς χέρι
 νὰ μοῦ πλακώσῃ τὴν καρδιά μ' ἀκράτητο καημὸ
 καὶ μ' ἤβρε μόνον νὰ κρατῶ τ' ὄνειρου τ' ἀγιοκέρι
 σκυφτὸς μπροστὰ στῆς ἄγνωστης ἀγάπης τὸ βωμό.

Σὰν νυχτοπούλια οἱ θύμησες ἀπόψε ἀργοξυπνᾶνε
 καὶ μὲ νεκρώσιμο ρυθμὸ γύρω μου φτερουγοῦν
 καὶ στὰ φτερά τους τὰ ὄνειρα ποῦ σβύσανε καὶ πᾶνε
 ἀπὸ τὰ βᾶθη τοῦ καιροῦ θαρρῶ πῶς μὲ γελοῦν.

Καὶ μὲ τ' ἀγέρι τοῦ βραδυοῦ καὶ τῆ φωνῆ τοῦ γκιῶνῃ
 σμίγεται ἓνα παράπονο καὶ κάποιον μυστικὸ
 ποῦ μέσ' τὴν ἤρεμῃ βρσδυὰ σιγὰ—σιγὰ ἀπλώνει
 σὰν πένθιμο ἐμβατήριον στοῦ πόνου τὸ χορὸ.

ΦΟΙΒΟΣ ΡΑΝΙΩΤΗΣ

ΜΙΑ ΝΥΧΤΑ¹

Ἐκείνη τῆ νύχτα οἱ κάτοικοι τοῦ Πειραιᾶ καὶ τῆς πρωτεύουσας κοιμοῦνταν λίγο πιὸ ἀνήσυχτα ἀπὸ τὶς ἄλλες πολεμικὲς νύχτες. Νύχτα Κυριακῆς 6ης Ἀπριλίου 1941.

Τᾶστρα στὸν οὐρανὸ ἀναβοσβύνουν ἀραιὰ—ἀραιὰ σὰ μάτια ποῦ σιγοκλαῖνε γιὰ κάτι ποῦ ἔγινε, γιὰ κάτι ποῦ θὰ γίνεῖ...

Οἱ συνοικίες τοῦ Πειραιᾶ κοιμοῦνται κι' αὐτὲς βαρυὰ καὶ ξαφνιασμένα ἀπὸ τὴν κούραση τῆς ἡμέρας. Σὲ κάθε σπιτί τῆς λείπουν ἓνας, δυὸ μπορεῖ καὶ τρεῖς γιὰ τὸ μέτωπο. Κι' ἂν κανένα σπιτί δὲν εἶχε ἄνδρα στὸ μέτωπο, ἔλειπε ἀπ' αὐτὸ ὁ γεροπατέρας, ποῦ πάντα μὲ καμᾶρι φέρνει τὴν ταινία τῆς ἀεράμυνας στὸ δεξιὸ μπράτσο του.

Δὲν θᾶχε κάνει τὸ μισὸ δρόμον καὶ ἡ νύχτα, ὅταν ἄρχισαν νὰ οὐρλιάζον οἱ σειρήνες. Οἱ κάτοικοι συνηθισμένοι σ' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὶς τρυφερότητες, σηκώνονται καὶ κοιτᾶνε νὰ βάλουν σὲ κανένα πρόχειρον καταφυγιον τὶς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ...

Μετὰ ἀπὸ λίγους κρότους τῶν ἀντιαεροπορικῶν, ἔγινε πάλι ἡσυχία καὶ κάποια βοή χάνεται σιγὰ σιγὰ ὅσο ποῦ σβύνει ὀλότελα.

1) Περιγραφή τῆς τραγικῆς νύχτας τῆς 6 Ἀπριλίου 1941 στὸν Πειραιᾶ, ἀπὸ αὐτόπη.

Είναι άπο τὸ κανόνι τοῦ προφήτη Ἡλία· θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν πολὺ μεγάλο τὸ κανόνι αὐτὸ γιὰ νὰ ταραξοί ἔτσι τὸν κόσμο.

Ἡ ὥρα περνοῦσε καὶ κάποια νευριασμένη ἡσυχία βασιλεύει παντοῦ, ἀργὰ καὶ ποῦ κανένας προβολέας χαλαοί τὴν ἀτμόσφαιρα σὰν κάποιο θεϊκὸ μάτι ποῦ ἐρευνᾷ μὲ ἀνησυχία τὴ γῆ.

Οἱ κάτοικοι τράβαγαν ὅλοι γιὰ ὕπνο. Κ' ἔτσι ἐκτός ἀπὸ τὶς βλαστήμιες τῶν ἀνθρώπων ποῦ χάνανε τὸν ὕπνο τους, ἔκαναν παρέα στὴ νύχτα οἱ στρατιῶτες τῆς ἄμυνας μὲ τοὺς ἀεραμυνίτες.

Σὲ λίγο ἀκούστηκαν μεγάλες βροντὲς καὶ δὲν πέρασε πολὺ ὅταν ἕνας σεισμὸς τράνταξε συθέμελα τὴν πόλι ποῦ κάθε τόσο κοβότανε γιὰ νὰ ξαναρχίσει μὲ μεγαλύτερη ὄρμη, μὲ μεγαλύτερη μανία. Ἀπὸ τὴν κορφή τοῦ λόφου Καραβᾶ, ποῦναι πάνω ἀπὸ τὴν Ἁγία Σοφία, μιὰ μεγάλη λάμψη φαίνεται στὸ λιμάνι, ποῦ μὲ τὶς στιγμὲς μεγαλώνει ὕπουλα καὶ σαρκαστικά ἀπὸ τὶς βροντὲς ποῦ βγαίνουν ἀπὸ τοῦ Ἐσβερίου ὡς τοῦ Βασιλειᾶδη ὀλόγυρα. Καὶ ἡ λάμψη αὐτὴ μὲ τὸ πέρασμα τῆς ὥρας ἀπλωνόταν σὲ μεγάλες διαστάσεις καὶ τὴν συνόδευαν βροντὲς, καπνοὶ καὶ σεισμοί, λὲς καὶ ἤθελαν νὰ μᾶς θυμίσουν κάτι, λὲς καὶ νομίζει κανεὶς πῶς ἔχει γίνεϊ κάτι.... Σὰν πέρασε λίγο, τὸ λιμάνι εἶχε χαθεῖ μέσα στὶς φλόγες, καὶ μόνο τὰ ψηλὰ μέρη κάποιου κτιρίου φαίνονταν, γιὰ νὰ ζωθοῦν κι αὐτὰ στὶς φλόγες, ὥσπου νὰ χαθοῦν σὲ λίγο. Οἱ πῖο πολλοὶ ἀπὸ τὸν Καραβᾶ μαζεμένοι στὴν δεξαμενὴ, ποῦναι στὴν κορφή τοῦ λόφου, βλέπανε μὲ σφιγμένη καρδιά τὶς φλόγες ποῦ κατασπάραζαν τὸ λιμάνι τους. Τὸ λιμάνι ποῦ τὸ γνώρισαν ἕνα ἀπλὸ μουράγιο καὶ μὲ τὰ χρόνια ἔμεγάλωνε μαζὺ τους κ' εἶχε γίνεϊ ζηλευτὸ.

Τὰ παιδάκια ἀγούροζυπνημένα κλαίγανε στὶς μητρικὲς ἀγκυλιὲς καὶ τὸ κλάμα αὐτὸ μέσα στὴ νύχτα μὲ τὶς βροντὲς καὶ τοὺς σεισμοὺς μοιάζει σὰν κάποιο παραπονιάρικο μουρμουρητὸ γιὰ κάτι ποῦ χάνεται γιὰ κάτι ποῦ...

Μετὰ ἀπὸ λίγες ὥρες φρικτῆς ἀγωνίας, μέσα ἀπὸ τὶς βροντὲς ποῦ λὲς καὶ θὰ θάβανε τὴν πόλι, ἡ νύχτα, ἡ Ἀπριλιάτικη ἐκείνη νύχτα ἔφευγε ἀνοίγοντας σὲ κάθε τῆς βῆμα τὴν πόρτα ποῦ φερνε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, τῆς τραγικῆς ἐκείνης Δευτέρας, ποῦ σὰν ξημέρωσε γιὰ καλὰ μαθεύτηκε τί εἶχε γίνεϊ, γιὰτί δὲν ἦσαν λίγοι ἐκεῖνοι ποῦ ὄλα αὐτὰ τὰ νόμιζαν γιὰ κάποιο κακὸ ὄνειρο...

Τὰ λίγα ἄχτιστα οἰκόπεδα τοῦ Καραβᾶ εἶναι πλημμυρισμένα ἀπὸ γυναῖκες καὶ παιδιὰ ποῦ κοιμοῦνται πάνω στοὺς κρῦους βράχους τοῦ λόφου μὲ κάποια κουρελοῦ ἢ κανένα ἀντρικὸ σακκάκι ριγμένο πάνω τους, ὅτι μπόρεσαν νὰ πάρουν ἀπὸ τὰ σπίτια τους ποῦταν στὶς κοντινὲς συνοικίες τοῦ λιμανιοῦ, καὶ δέχτηκαν πρῶτες τὴ λάβα ἀπὸ τὴν ἀνατίναξη τοῦ Κλαῖν Φρεζέρ ποῦταν γιομάτο πυρομαχικά.

Ἐνας μικρὸς κόσμος εἶχε μαζευτεῖ στὸν Καραβᾶ καὶ ἔχουν γιομίσει σπίτια καὶ οἰκόπεδα ἀπὸ γυναῖκες, γέρους καὶ παιδιὰ

πού άφίσανε ότι είχαν και δέν είχαν στο έλεος του θεου κι' έφυγαν για να σωθούν από τις πυρωμένες λαμαρίνες που τινάζονταν από τό Κλάϊν Φρεζέρ και πέφτανε σα μετωριτες στα πλαγινα φωχόσπιτα πουταν στο δεξιό και άριστερό μέρος του λιμανιου και στα μαγαζιά από τό μπροστινό μέρος. Και μέσα από τάνθρώπινα αυτά κοπάδια και τα κλάματα τών μικρών παιδιών, που άλλα πεινάγανε και άλλα είχανε χάσει τις μάνες τους, μιá γυναίκα βγάξει στριγγλίζοντας άγρια ούρλιάσματα, λές κ'έπαθε κάτι παραπάνω αυτή από τούς άλλους. Ούρλιάζει και τραβά τα μαλλιά της, ένω βγάξει κάτι λέξεις που κόβονται κάθε τόσο από τα άγρια κλάματά της.

—Τό παιδί μου... Τό παιδί μου... Πω-πω τι έπαθα ή μαύρη! Πέθανε τό παιδί μου!

Και άρχισε να κτυπά τα μούτρα της με τις μικρές της γροθιές, βγάζοντας βαθειούς άναστεναγμούς με κραυγές άπελπισίας.

Ό κόσμος μαζεμένος γύρω από την γυναίκα πουταν γονατισμένη πάνω από τό νεκρό παιδί της, άρχισε να ξεμπερδεύει τό όνειρο από την πραγματικότητα. Κάποιος άψηλός γέρος με μακρυά γένια προχώρησε ως τη χαροκαμένη μάνα, άκούμπησε την άναιμικιά λευκή παλάμη του στον ώμο της και με άργή και σταθερή φωνή της είπε :

—Υπομονή, κόρη μου. Τι να κάνουμε ; Ό θεός είναι για όλους, μα πιο πολύ είναι μ' αυτούς πουχαν δίκιο. Μη κάνεις έτσι ! Θα περάσει κι' αυτή ή μόρα. Δέν μπορεί ! Μετά από τη φουρτούνα έρχεται ή άπανεμιά. Σώπασε ! Σήμερα πάθαμε αυτό, αύριο μπορεί να πάθουμε άλλο χειρότερο, μα σαν περάσει κι' αυτό... Τότε ! τότε θα λάμψει και για μäs ό ήλιος της έλευθερίας, ό ήλιος που θα πάρει τη δύναμη από τό αίμα τών παιδιών μας, που μήνες τώρα στα βουνά, που μονάχα οι θεοί είχαν πατήσει, νικάνε τούς φασίστες και, από χθές τό πρωί ξαπλώνουν άμέτρητους τούς Γερμανούς, που θέλησαν μαζί με τούς άλλους να έκπολιτίσουν τον κόσμο με την άντάρα και τον κουρνιαχτό. Ναι ! από τό αίμα τών παιδιών μας και από τό αίμα τών άθώων μικρών, από τό αίμα του παιδιου σου και από τούς γογγυσμούς και τ' άναθέματα τών χαροκαμένων μανάδων θα τούς νικήσουμε, γιατί έχουμε τό δίκιο με τό μέρος μας, κι' όσοι έχουνε τό δίκηο με τό μέρος τους έχουν και τό θεό και όλο τον κόσμο μαζί τους !

Ό μάνα είχε σηκωθεί και στεκόταν άφωνη πάνω από τό άκίνητο παιδάκι με τό φλουρένιο πρόσωπο.

Οί γυναίκες και οι γέροι πουσαν μαζεμένοι γύρω της κοιτάχτηκαν επίμονα για λίγες στιγμές, και από τα μάτια τους φάνηκε ν' αναπηδά μιá μικρή φλόγα. Κι' αν καθούνταν έτσι άφωνοι ήταν γιατί βάσταγαν κάποιο σεβασμό για τό νεκρό, άλλοιώςτικα θα φωνάζανε : Ζήτω ή Έλευθερία !

ΑΠΟ ΤΗΝ "ΚΥΠΡΙΑΚΗΝ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΝ"

ΤΟΥ Ξ. Π. ΦΑΡΜΑΚΙΔΟΥ (1)

"Αν καὶ τὸν κύριον Φαρμακίδην ἐκτιμῶ πολὺ διὰ τὸ ἀκούρα στον θάρρος μὲ τὸ ὁποῖον εἰργάσθη πάντοτε συλλέγων τὸν ἀνεκτίμητον λαογραφικὸν θησαυρὸν τῆς πατρίδος μας, γιὰ χάρι τῆς ἐπιστημονικῆς ἀκρίβειας δὲν μπορῶ ν' ἀφίσω ἀπαρατήρητα μερικὰ σφάλματα τὰ ὁποῖα διέπραξεν ὁ κ. Φαρμακίδης εἰς τὴν «Κυπριακὴν Λαογραφίαν» του.

1) Εἰς τὴν σελίδα 16 γράφει :

Ἐπειδὴ κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον (τὸν Μάρτιον) ὅλα τὰ δένδρα εἶναι ἀνθισμένα καὶ χλωρὰ καὶ δὲν εὐρίσκουσι ξηρὰ φύλλα πρὸς καύσιν, συμβουλεύουσι :

Τὸμ Μάρτιξ ξύλα φύλαε
μὲγ κάψης τὰ παλλούτζ'α

Ὁ κ. Φαρμακίδης σφάλλεται δίδων αὐτὴν τὴν ἐξήγησιν. Κατὰ τὴν δικὴν μου γνώμην ἡ παροιμία πρέπει νὰ ἐξηγηθῆ ὡς ἑξῆς :

Ὁ Μάρτιος πολλὰς φορές κάμνει ἀπότομα κρῦο καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ εὔρη κανένα χωρὶς καύσιμον ὕλην. Γι' αὐτὸ ἡ παροιμία συμβουλεύει τὰ πιὸ πάνω. Πρὸ πάντων τὰ πρωῖνα τοῦ Μάρτη εἶναι πολὺ ψυχρά. Ἡ γνώμη ἐνισχύεται κι' ἀπὸ τὰς παροιμίας τὰς ἀποτὲς ὁ κ. Φαρμακίδης ἀναφέρει στὴν σελίδα 18.

Ἡ πορνὴ τοῦ Μάρτη
ὁ γάρος ἐχάτην
τὸ μεσομέριν ἐπετάχτην.

Καὶ παρακάτω :

Ὁ Μάρτις ὁ καλόγνωμος
ἐφτὰ φορὲς ἐσόνισεν
τξ' ὕστερις ἐμετάνωσεν
πῶς ἐν ἐξανασόνισεν.

2). Εἰς τὴν σελίδα 26 ἀναφέρει τὴν γνώμην :

Ἄπο ὄ'ει κατάραν πὸν τὸν τξ' ὕριν του
πάει τὸμ Μὰν ἀρκάτες,
ἀπό ὄ'ει τοῦ τριπλάππου του
πάει τὸμ Πρωτογιούνιν.

1). Γράφτηκαν πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ ἀειμνήστου Ξ. Φαρμακίδη.

Καί ἐξηγεῖ ὅτι «ὁ προσλαμβάνων ἐργάτας κατὰ τοὺς μῆνας Μάιον καὶ Ἰούιον, ὧν αἱ ἡμέραι εἶναι μεγάλαι, θεωρεῖται κατηραμένος ὑπὸ τῶν γονέων του καὶ πάππων, διότι θὰ ὑποβάλληται εἰς πολλὰς δαπάνας, διατρέφων τόσους ἐργάτας, ὧν ἕκαστος θὰ τρώγει πεντάκις τῆς ἡμέρας».

Ὁ κ. Φαρμακίδης γράφων τὸν πληθυντικὸν «ἀρκάτες» ὑποχρεώνεται παρακάτω νὰ ἐξηγήσῃ ἐσφαλμένα τὸ ρῆμα «πάει» μὲ τὸ «προσλαμβάνει».

Τὸ ρῆμα ὅμως «πάω» στὴν Κυπριακὴν δὲν σημαίνει «προσλαμβάνω», ἀλλὰ πηγαίνω, πορεύομαι ὡς π.χ. πάω στὸ ζευκάριν, ἐπῆεν εἰς τὸ παναῦριν, πάω ἀρκάτης κλπ. Ἡ γνώμη λοιπὸν αὕτη πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ «ὅποιος ἔχει κατάραν ἀπὸ τὸν πατέρα του πηγαίνει ἐργάτης μισθωτὸς τὸν Μάιον πού οἱ μέρες εἶναι μεγάλες· ὅποιος δὲ ἔχει κατάραν ἀπὸ τὸμ προπάππον του πηγαίνει τὸν Πρωτογιούνην (Ἰούιον) κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ μέρες εἶναι οἱ πιὸ μεγάλες τοῦ χρόνου».

Ἀσφαλῶς λοιπὸν τὴν κατάραν σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τῆς γνώμης δὲν τὴν ἔχει ὁ διατρέφων τοὺς ἐργάτας, ἀλλὰ ἐκεῖνοι πού ἐργάζονται τὸν Μάιον καὶ ἀμείβονται μὲ τὸ ἴδιον ἡμερομίσθιον ὅπως καὶ τὸν Δεκέμβριον πού οἱ μέρες εἶναι οἱ πιὸ μικρὲς τοῦ χρόνου· ὅποτε πρέπει ἀντὶ τοῦ πληθυντικοῦ «ἀρκάτες» νὰ γράψουμε ἐνικὸν ἀρκάτης».

3. Στὴ σελίδα 80 ὁ κ. Φαρμακίδης γράφει:

«Ὁ ἀλωνισμένος σῖτος πρὶν λικμισθῆ, ἐνῶ ἀκόμη εἶναι ἦνω μένος μετὰ τοῦ ἀχύρου, καλεῖται μάλαμαν, τὸ ὠνομάσθη οὕτω φαίνεται διὰ τὸ πολῦτιμον αὐτοῦ ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ ἀδάμαντος».

Ἡ λέξις ὅμως μάλαμαν δὲν σημαίνει τὸν ἀδάμαντα ὅπως ἀφήνει νὰ νοηθῆ ὁ κ. Φαρμακίδης, ἀλλὰ τὸν χρυσόν (πρβλ. μαλαμοκαπνισμένος—ἐπίχρυσος κλπ.) οὔτε λέγεται μάλαμαν «ἐν ἀντιπαραβολῇ», διότι σ' αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ἔπρεπε καὶ προτιότερα νὰ καλεῖται ἔτσι ἀφοῦ τὸ περιεχόμενον εἶναι τὸ ἴδιον.

Ὁ τύπος «μάλωμαν» πού λέγεται στὴν ἐπαρχίαν Ἀμμοχώστου φαίνεται ἀρχικώτερος καὶ ὀρθώτερος. (Μάλωμαν—ὀμαλός—ὀμάλωμαν—μάλωμαν—μάλαμαν). πρβλ. πολεμῶ—πολομῶ, ἐργαστήρι—ἀργαστήρι, ἐργάτης—ἀρκάτης. (φθόγγος «Α» ἰσχυρότερος τοῦ φθόγγου «Ο»).

4). Τὸ «ζιννάπιν» ὁ κ. Φαρμακίδης στὴ σελίδα 104 λέγει ὅτι εἶναι τὸ ὄστον τοῦ στέρνου, ἐσφαλμένως. Τὸ ζιννάπιν, ἐπιστημονικῶς λεγόμενον «δίκρανον», δὲν εἶναι τὸ ὄστον τοῦ στέρνου, ἀλλὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὲς δυὸ κλεῖδες ἐνωμένες. Τὸ στέρνον εἶναι ἡ λεγομένη τρόπις πού ὁ λαὸς μας λέει καρίναν.

5). Στὴν σελίδα 108 ὁ κ. Φαρμακίδης ἀναφέρει τὴν λέξιν «μήταινα» τὴν ὁποίαν ἐξηγεῖ ὅτι εἶναι ἡ προβατίνα «ἡ ἔχουσα κέρατα μόλις ἐξέχοντα τοῦ δέρματος». «Μήταιναν» ὅμως οἱ βοσκοὶ

μας λένε τις προβατίνες και τις αϊγες πού ἔχουν μικρά αὐτιά. Αὐτὴ δὲ ἡ ὀνομασία μᾶς ἐξηγεῖ και τὴν λέξιν θαυμασία. Μήτας λοιπόν ὅπως θὰ κάμει τὸ ἀρσενικόν σημαίνει τὸν μὴ ἔχοντα ὄτα. Μῆ—ὄτα=μήτας.

6). Στὴν 114 ἀναφέρει τὸ ἐξῆς αἶνιγμα διὰ τὰ πρόβατα :

Τέσσερεις στύλλοι στέκονται και δυνὸ γυαλιά,
τῷ αἰ δυνὸ τρουλιά,
τῷ ἢ πούζα ὀμπροστί,
᾿ς τὰ σ᾿ ἔρκα του τὰ μαλακιά.

Ὁ κ. Φαρμακίδης συντάσσει τὸ ἐπίθετον «τὰ μαλακτά» μὲ τὸ οὐσιαστικόν «σιέρκα» ὄχι σωστά. Τὸ ἐπίθετον «μαλακτά» ἔδω εἶναι οὐσιαστικοποιημένον ἐπίθετον και σημαίνει τοὺς μαστοὺς Ἐπομένως δὲν θὰ ἐξηγήσουμε. . . . δηλαδὴ εἰς τὰ μαλακὰ χέρια τοῦ ἀμέλγοντος» ὅπως νομίζει ὁ κ. Φαρμακίδης ἄλλα. . . . εἰς τὰ χέρια τοῦ ἀμέλγοντος εὐρίσκονται οἱ μαλακοὶ μαστοί». Αὐτὸ φαίνεται και ἀπὸ τὸ αἶνιγμα πού ἀναφέρει στὴ σελίδα 116 διὰ τὴν αἶγα :

Τέσσερα μληχιά στήγ γῆν, τῷ αἰ τὰ δυνὸ ᾿ς τὸν οὐρανὸν
τὰ μαλακιά στὰ σ᾿ ἔρκα σου,
τῷ ἢ πούζα ὀμπροστί σου.

ὅπου φανερά φαίνεται ὅτι τὸ ἐπίθετο «μαλακτά» δὲν ἀναφέρεται στὸ οὐσιαστικὸ «σιέρκα», ἀλλὰ στὸ παραλειπόμενον οὐσιαστικὸ «βυζιά», δηλ. «μαστούς».

7). Στὴ σελίδα 127 ἀναφέρει τὴ λέξη «κατσελλοβύζα» τὴν ὅποιαν και ἀποφεύγει νὰ ἔτυμολογήσῃ. Μοῦ φαίνεται ὅτι ἡ λέξις αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι «καστελλοβύζα», ὅποτε ἡ ἔτυμολογία της εἶναι εὐκόλος. Παράγεται ἀπὸ τὴν λέξιν «καστέλλα» πού σημαίνει φρούριον και τὴν λέξιν «βυζι» πού σημαίνει μαστός. Κατὰ ταῦτα «καστελλοβύζα» εἶναι ὅπως και ὁ κ. Φαρμακίδης γράφει ἡ ἀγγελὰς ἢ ἔχουσα μεγάλους μαστοὺς. Διὰ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως «καστέλλα» πρβλ. «ἐσηκωθῆκαν κάτι καστέλια», ἢ ὅποια σημαίνει ὅτι ἐσηκώθησαν νέφη μεγάλα σάν τὰ φρούρια.

Βεβαίως αὐτὰ δὲν εἶναι τὰ μοναδικὰ σφάλματα ἀλλὰ τὰ κυριώτε-
ρα. Ἐπίσης ἐπαναλαμβάνω και πάλιν ὅτι ὁ μόνος λόγος πού μὲ ἔ-
καμε νὰ τα ἀναφέρω αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ μονάχα ἢ καλὴ θέλη-
ση και τὸ ἀγνὸ ἐνδιαφέρο γιὰ τὴ λαογραφία τοῦ νησιοῦ μας.

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

“ΘΕΑΤΡΙΚΟΣ ΟΡΓΑΣΜΟΣ”

Εἶν' ἓνας χρόνος τώρα και παραπάνω πού στήν Κύπρο, στή Λευκωσία ἰδιαίτερα, παρατηριέται ἓνας ὀργασμός θεατρικός, μέ τήν ἴδρωση καί συντήρηση θεατρικών ὀμάδων ντόπιων καί μέ τήν παρουσίαση «θεατρικών» συγγραφέων πού ξεπετιοῦνται πληθωριστά σά μανιτάρια. Τά «Κυπριακά Γράμματα» — κ' ἡ λογοτεχνική «Πάφος», ἄν δέν κάνω λάθος — δέν ἔγραψαν σχεδόν τίποτε ἀκόμα γιά τήν κίνηση τούτη, καί τή σιωπή αὐτή τή σημείωσαν στό παθητικό τῶν λογοτεχνικῶν μας περιοδικῶν οἱ ἐνδιαφερόμενοι, καί κέβουν καί ρέβουν χίλια μύρια εἰς βάρος τους, ὅπως πληροφοροῦνται Φαίνεται πὸς οἱ ἐνδιαφερόμενοι περιμεναν ἀπό τὰ λογοτεχνικά περιοδικά μας τοὺς ἀκριτοὺς διθύραμβους πού μ' ἔλαφρη καρδιά τοὺς πλέκουν κάποτε οἱ κυπριακές ἐφημερίδες, καί πού παρουσιάζουν τάχα σά «θεατρική κοσμογονία» αὐτό πού τώρα γίνεται στήν Κύπρο, καί, νά ποῦμε, σάν τήν ἐμφάνιση τοῦ Αἰσχύλου καί τῶν ἄλλων τραγικῶν στήν Ἀθήνα τοῦ πέμπτου αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ! Μὴ χειρότερα!...

Στό μακάριο αὐτό τόπο τῆς προχειρολογίας, τοῦ στομπισμοῦ καί τῶν καταφερτζήδων ἔπρεπε νά περιμένουμε καί αὐτή τή συμφορά. Γιατί καί τὸ φαινόμενο τοῦ διαβόητου αὐτοῦ «θεατρικοῦ ὀργασμοῦ», γιά τὸν ὁποῖο κοκορευόμαστε ναρκισσικά, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ θλιβερά ἀποτελέσματα τῆς ὅλης στάσης μας ἀπέναντι στή ζωὴ καί ἀπέναντι στὰ σοβαρά προβλήματα τῆς ἡθικῆς, πνευματικῆς, κοινωνικῆς, ἔθνικῆς. Ἀκατάρτιστοι, ἀνεδαρικοί, τσαλαβουτοῦμε μ' ἔλαφρη συνείδηση σ' ὅλα τὰ ζητήματα, καί βγαίνουμε ξεφτέρια σ' ὅτι ἔμπορε νά μεταφραστῆι σ' ἄγγυρο λογία. Ἀνίκανοι νά καταπιαστοῦμε σοβαρά μέ κάτι, ἀρπάζουμε τήν πιὸ εὐκόλη κ' ἐπιφανειακὴ ἄποψη, καί κατορθώνουμε νά γελιοποιοῦμε καί νά τσαλαπατοῦμε καί τὰ πιὸ ἱερά καί ὑψηλά ζητήματα τῆς τέχνης, τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς ζωῆς γενικά. Ἀπὸ τὸ σύγχρονο πολιτισμὸ ἀντιγράφουμε ἀνεξέλεχτα τὰ χειρότερα καί ἀσημαντότερα στοιχεία του, καί περιφέρουμε τὰ λαμπ

ρόχρομα αὐτὰ πλουμίδια κομπάζοντας, ἱκανοποιημένοι γιά τήν «πρόδο» μας! Θεατρινοῦμε δηλαδή ἀξιοθρήνητα...

Τὸ ἴδιο ἀκριβὸς συμβαίνει καί μέ τὴ «θεατρικὴ» μας κίνηση σήμερα. Πρόκειται γιά μιὰ παθολογικὴ ἐκδήλωση τοῦ χειρότερου ποιοῦ, γιά μιὰ ἐπιδημικὴ ἀρρώστια βαριά καί ἄθλιας μορφῆς. Γιατί τὸ θέατρο, πού εἶναι ἀπὸ τὰ ὑψηλότερα κατορθώματα τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ, ἀπὸ τίς σοβαρότερες ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, ἀπὸ τοὺς δυναμικότερους καθοδηγητῆς τοῦ ἀνθρώπου στήν ἀλήθεια καί στήν ὁμορφιά, ἐμεῖς τώρα τὸ ρίξαμε στό βόρβορο τῆς ψυχικῆς προστυχίας καί τῆς ταπεινώσεως τῆς τέχνης μέ τίς κυπριακές ἐπιθεωρήσεις μας. Γιατί—ἀλίμονο!—ὅλη μας ἡ θεατρικὴ δράση τώρα περιορίστηκε σχεδόν ἀποκλειστικά στήν ἐκτρομακτικὴ αὐτὴ ἀπόρρηση πού βλάστησε στὸν κορμὸ τοῦ θεάτρου καί πού λέγεται «ἐπιθεώρηση». Ἀκούσαμε πὸς ἄλλου γίνονται ἐπιθεωρήσεις, «ἐλαφρὸ» δηλ. θέατρο, καί δέν ἔπρεπε νά ὑστερήσουμε σὲ μοντερνισμό ἄν θέλουμε νά λεγομαστε «πολιτισμένοι» καί συγχρονημένοι! Μυριστήσαμε μάλιστα πὸς αὐτὸ τὸ εἶδος κόβει μονέδα, ἄν γαργαλιστοῦν προπάντων τὰ ταπεινά ἐνοτιχτα τοῦ ἀνθρώπου, καί ὀμῆσαμε λοιπὸν ἀκάθεχτοι στήν ἱερὴ θυμέλη καί.. στὸν πανίερο λουφέ. Φέραμε τὴν ἐπιθεώρηση στήν Κύπρο καί τὴν καλλιεργήσαμε ἐνταχτικῶς ἢ ἀναίχνητα, μέ τὸν μάλιστα λαμπρὸ ἀποτέλεσμα ὅστε σ' ἓνα χρόνον νά ξεπεταχτοῦν σά βρωμερά μανιτάρια πάνω στήν κυπριακὴ σαπρία πολλῆς τέτοιες «ὑπέροχες καί θαυμάσιες θεατρικὲς προσπάθειες» (οἱ τελευταῖοι αὐτοί... μετριόφρονες χαρακτηρισμοὶ προέρχονται ἀπὸ τοὺς καλλιεργητῆς τοῦ εἶδους αὐτοῦ). Κι αὐτὴ τὴν ἐκπύρνευση τῆς τέχνης τὴ λέμε «θέατρο» καί «καλλιτεχνικὴ κίνηση». Μὴ χειρότερα!...

Ὁμολογῶ πὸς ἀντὶ τὴν ἀρωστημένη αὐτὴ θεατρικὴ ἐκδήλωση πού μέ τόσες ἀξιώσεις παρουσιάζεται, προτιμῶ τίς δίχως καλλιτεχνικὲς ἀξιώσεις προσπάθειες ἑνὸς συλλόγου σὲ χωρὶον νά παρουσιάσει ἓνα φτωχὸ λαϊκὸ δράμα. Ὑπάρχει τουλάχιστον ἀγνόητα στήν ἀπλοικὴ αὐτὴ προσπάθεια, πού ἐξυπηρετεῖ ἓνα μορφωτικὸ σκοπὸ. Λείπει ἡ ταπεινὴ σιοπιά ἀπὸ τὴν ὁποία βλέπει τὴ ζωὴ

ή κυρριακή επιθεώρηση, με την ατάρεσκη μάλιστα ύπεροψία πώς εξυπηρετεί την τέχνη, ενώ στ' αλήθεια μόνο κατηλεία της τέχνης είναι.

Μά θαρρώ πώς είναι πιά καιρός να πάψουν τὰ ὄργανα στὸ ἱερὸ τῆς τέχνης καὶ τῆς ἠθικῆς. Θέατρο δὲν εἶναι ἡ επιθεώρηση—ἡ τέτοιου εἴδους μάλιστα επιθεώρηση. Χρειάζεται περισότερος σεβασμὸς στὴν τέχνη καὶ στὸ λαό. Τὸ θέατρο σκοπὸ ἔχει νὰ ἐξυψώσει τὸ λαὸ ἠθικά καὶ καλλιτεχνικά καὶ ὄχι νὰ τὸν ἐξαχραιοῖνει. Κι αὐτὸ τὸ ὕγιες θέατρο χρειάζεται τώρα στὴν Κύπρο κι ὄχι τὸ καρζίνωμα τῶν επιθεωρησῶν. Πρέπει ἡ πολιτεία, οἱ Δήμοι, τὰ Σωματεία νὰ στρέφουνε ἐδῶ τὴν οργανωμένη προσπάθειά τους, γιὰ νὰ τὸ δημιουργήσουν καὶ νὰ τὸ καλλιεργήσουν αὐτὸ τὸ καλὸ θέατρο. Καὶ—καλὴ τύχη—ὑπάρχουν ὅλες οἱ προϋποθέσεις γιὰ νὰ σταθεῖ καὶ νὰ καρποφορήσει ἡ καλὴ αὐτὴ προσπάθεια. Καὶ καλοὺς ἠθοποιούς ἔχουμε—κι ἀπὸ τὶς τορινεὲς επιθεωρήσεις κ' ἀρασιτέχνες—καὶ ἔργα ὑπάρχουν ἑλληνικά, κυπριακά καὶ ξένα, καὶ σκηνογράφους ἀξιούς ἔχουμε, πὺν μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ χρησιμοποιηθοῦν. Καὶ πολλὰ σωματεία κ' ἰδιαιτέρως ὁμάδες μᾶς παρουσίασαν πολλὰς φορές ὡς τώρα καλὴ θεατρικὴ δουλιὰ, σπασμοδικὰ ὅμως καὶ ὄχι μὲ ἀξία πάντα ὀργανῶση καὶ ταχικὴ ἐμφάνιση. Αὐτὲς οἱ καλὲς πρωτοβουλίες πρέπει νὰ ὀργανωθοῦν καὶ νὰ καλλιεργηθοῦν συστηματικά. Κι ἀκόμα, ὁ κόσμος διψᾷ τὸ σοβαρὸ αὐτὸ θέατρο καὶ θὰ τὸ ὑποστηρίξει ὀλόψυχα, ἠθικά καὶ ὕλικά. Μπορεῖ παρὰ ἡλθα νὰ ζήσει ἡ ὑπερέττα, πὺν σίγουρα χρειάζεται γιὰ τὴν ψυχαγωγία τοῦ λαοῦ μὲ τὴν καλλιτεχνικὴ τῆς ἐλαφρότητα καὶ τὴν ξεκουραστικὴ εὐθυμία πὺν χαλοδιάθετα προσφέρει. Μπορεῖ κάποτε νὰ παρουσιάζεται ἡ επιθεώρηση, ἀλλὰ μὲ ριζικὴ ἐξυγιάνση καὶ ἡ ψηλότερη ἀναπροσαρμογὴ. Ὅμως τὸ πρῶτο καὶ κύριο εἶναι νὰ δοθεῖ καλὸν, ὕγιεστερὴν πνευματικὴ τροφή στὸ λαὸ μὲ τὴν καλλιέργεια τοῦ σοβαροῦ θεάτρον. Ἐδῶ πρέπει νὰ στραφοῦν οἱ ἐνέργειες ὅλων τῶν ἀρμοδίων. Τότε μόνον θὰ δικαιωθᾶστε νὰ κανχόμεστε πὺν ἔχουμε θέατρο κι ὄχι σκουπίδια.

ΚΡΙΤΙΚΗ

Κώστα Χαράκη : Ὁ Κατήφορος. Δρᾶμα ἠθῶν σὲ τρεῖς πράξεις. Ἀλεξάνδρεια 1943. σ. 75.

Ὁ «Κατήφορος» τοῦ κ. Κ. Χαράκη εἶναι, ὅπως ὁ ἴδιος γράφει, τὸ πρῶτο δρᾶμα μιᾶς τριλογίας ὅπου «προσπαθεῖ νὰ κωμικοποιήσει παράσιτα τῆς κοινωνίας καὶ νὰ σατιρίσει κακὰ, καλῶς κείμενα». Σ' αὐτὸ θέλει νὰ δείξει μὲ τὴν ἀνηθικὰ κάποτε μέσα πλουτιζόντων οἱ μεγαλοαστοὶ, πὺν σκέφτονται καὶ πὺν συμπεριφέρονται, καὶ πὺν καταντοῦν καὶ στὸ ἐγκλημα ἀκόμα ἀλλὰ καὶ στὴν καταστροφή. Κύριοι ἀντιπροσωποὶ τοῦ εἶναι ὁ τραπεζίτης Μουζούρης καὶ κατὰ δεύτερο λόγο ὁ μεγαλέμπορος Βρούτος. Ὁ Μουζούρης στὴν πρώτη πράξη εἶναι σκληρὸς, ζωνικός, ἄγριος ἐκμεταλλευτής, γιὰ τὴν ἔχει συνείδηση τῆς δυνάμεως του, πὺν τὴν ἐξασκει σκληρό. Ἡ στάση του, τὰ λόγια του, οἱ τρόποι του ἐκφράζουν αὐτὴ τὴ δύναμη. Τὸ ὕψος του εἶναι ἀγέρωγο καὶ κυριαρχικό. Στὴ δεύτερη πράξη ἀρχίζει νὰ λυγίζει, γιὰ νιώθει νὰ μὴ πατοῦν καὶ πὺν στρεῖ τὰ πόδια του. Ἀντιδρᾷ ὅσο μπορεῖ, ἀλλὰ σιγὰ σιγὰ κἀμπτεται κι ἀρχίζει νὰ παραδέρνει. Στὴν τρίτη πράξη εἶναι πιά ἐρείπιον. Ἐχτός πὺν εἶναι οἰκονομικὰ καταστραμμένος, τὸν βαραίνει καὶ τὸ ἐγκλημα πὺν πρὶ ἴλιγο ἔκανε, τὸν βαραίνουν καὶ ὅλες τὸν οἱ προηγούμενες ἀδικίες, καὶ νιώθει ἐξουθενωμένος. Φαίνεται νὰ ἔχει τύψεις, ἡ καλύτερα φόβο κι ἄς προσπαθεῖ, μὰ τὰ ὅμως, νὰ παρουσιάζεται ἀπαθὴς ἡ ἔτοιμος νὰ διορθώσει τὰ σφάλματά του καὶ νὰ ξαναρχίσει καινούργια ζωὴ, τίμια ζωὴ. Ἀλλὰ τὸν προλαβαίνει ἡ τιμωρία του. Ἰδιαιτέρα ἀξιοσημείωτη ἀπὸ θεατρικὴ ἀποψη εἶναι ἡ ψυχολογικὴ κατάταση τοῦ Μουζούρη ἀπὸ τὸ μέσο τοῦ ἔργου καὶ πέρα μὲ τὴν ἀγωνία του, τὴν διαμάχη του μεταξὺ κακίας καὶ ἀρετῆς, μὲ τὴν ἀπόγνωση καὶ τὴν ἀπελπισία του, καὶ μὲ τὸν ἐνδόμυχο φόβο πὺν τὸν κατέχει. Ἡ συνείδηση πὺν ἀνθρώποι πὺν αὐτὸς κατὰ στρεψε ἔρχονται τώρα νὰ τὸν βοηθήσουν, τὸν πληγώνει βαθιά. Κάποτε τὸν πιάνει μιὰ ρομαντικὴ διάθεση ἀνθρώπινα, πὺν δείχνει ὅμως πὺν ἀξιολύπητη τὴν κατάντια του.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

Οί άλλοι τύποι τοῦ ἔργου εἶναι βοηθητικοὶ στὴν ἐξέλιξη τῆς ψυχικῆς ζωῆς τοῦ κεντρικοῦ τύπου, ἀλλὰ κι αὐτοὶ ἀρκετὰ ζωηρὰ διαγραμμαμένοι. Ὁ ὑποδιευθυντῆς τῆς Τράπεζας Νικολόπουλος εἶναι μιὰς καλῆς μικροαστοῦ, πού δέχεται νά τὸν ἐκμεταλλεύονται καὶ ὑποβοηθεῖ κάποτε τὴν ἐκμετάλλευση, συχνότερα ὅμως εἶναι καλὸς καὶ τίμιος καὶ συμπαθεῖ τὸ δυστυχημένον σ' ὅποια τάξῃ κι ἂν ἀνήκει. Ὁ Παπαντωνίου εἶναι μικροαστὸς ἐπαναστατικὸς, ἀλλὰ ἀφοῦ πλούτισε—ὄχι βέβαια μὲ πολὺ διαφορετικὰ μέσα ἀπὸ τοὺς ἄλλους—γίνεται μεγαλόψυχος. Ὁ ὑπάλληλος Κώστας δέχεται νά τὸν ἐκμεταλλεύονται, ὡς τὴ στιγμῇ πού τὸν πειράζουν στὰ αἰσθητήματά του. Ἐνδιαφέροντες εἶναι οἱ δύο ὑπηρετές, πού ἔχουν τὴν ψυχολογία τοῦ δούλου-σκυλιοῦ.

Προτίμησα νὰ διαγράψω τοὺς κυριότερους χαρακτήρες τοῦ «Κατήφορου» ἀντὶ νά κάνω ἄλλη ἀνάλυσή του, γιὰ νὰ φανεῖ καθαρότερα τὸ δύσκολο ὑλικὸ πάντο στὸ ὅποιο δούλεψε ὁ κ. Χαράκης. Εἶναι ἀλήθεια πὼς οἱ τεχνικὲς ἀδυναμίαι δὲ λείπουν ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτό, ἰδιαίτερα στὸ τραναισμιμα μερικῶν λεπτομερειῶν κάποτε ἀσημαντῶν καὶ στὴν ὄχι φυσικὴ πάντα διαδοχὴ τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν σκέψεων πού τις ὑποκινῶν ἢ πού πηγάζουν ἀπ' αὐτές. Εἶναι ἀκόμα συζητήσιμη ἡ στάση πού μερικὰ πρόσωπα κρατοῦν στὴν ἐξέλιξη τοῦ ἔργου, καὶ γενικότερα ἡ στάση τους ἀπέναντι στὴ ζωῇ, ὅπως καὶ οἱ κάπως χτυπητὲς κάποτε ἀνάβαθες φιλοσοφίαι τους. Γενικὰ ὅμως ὁ «Κατήφορος» εἶναι ἕνα καλὸ σκηνοθετικὸ ἔργο. ἀξιοπορόσητο, μὲ οὐσία πραγματικῆς ἢ ἐνδιαφερόσυχου, καὶ πού προοικονίζει ἕνα πολὺ ἀξιώτερο μέλλον.

Νέστορος Δ. Παπαδοπούλου :
Ἡ μνηστή, ἡ μάγισσα, ὁ Παπαμηνᾶς καὶ ἄλλα διηγήματα.
Ἡ Ἐθνικοὶ διωγμοὶ στὸν εἰκοστὸν αἰῶνα. Ἀλεξάνδρεια, 1943. σ. 48.

Ὁ μακρὸς τίτλος καὶ ὁ βαρὺς ἐπεξηγηματικὸς ὑπότιτλος τοῦ βιβλίου αὐτοῦ τοῦ κ. Ν. Α. Παπαδοπούλου μένουν μιὰ ὑπόσχεση ἀνεπλήρωτη. Περιμένει κανένας νὰ διαβάσει διηγήμα-

τα, κομμάτια δηλ. τῆς ζωῆς σ' ἀφηγηματικὴ μορφή μέσα στὸ πλαίσιο τῆς τέχνης, καὶ βρίσκει ὡρὲς εἰκόνες τῆς ζωῆς, ἀσθενικὴ σύλληψη τοῦ θέματος, χωρὶς ἀρχιτεκτονικὴ καὶ χωρὶς καμμιὰ καλλιτεχνικὴ διάθεση, χωρὶς κἀν τὴν ὑποψία τῆς τέχνης. Περιμένει νὰ δεῖ τοὺς σύγχρονους ἐθνικοὺς διωγμοὺς παραστατικὰ ζωντανεμένους ἢ πιστὰ ἐξακριβωμένους, καὶ βρίσκει δημοσιογραφικὲς διηγήσεις πρόχειρες, ἐπανάληψεις ἀρχομες τῶν ἰδίων ἐκφραστικῶν τύπων καὶ σκηνοθετικῶν χαρακτήρισμῶν σὲ γεγονότα μικρὰ καὶ ἀσημαντὰ σχετικὰ μὲ τὴ σύχρονη τραγωδία τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Καμιά ψυχολογικὴ ἐμβάθυνση δὲν ὑπάρχει στὰ «διηγήματα» αὐτά, οὔτε κἀν ἀπλὴ ἠθογράφηση ἢ ἔστω καὶ κάπως τεχνικὴ παράθεση μερικῶν γεγονότων. Ἡ πλοκὴ γίνεταί μὲ ἀπλοϊκότητες καὶ ἐλλείψεις, πού μόνο σὲ μαθητικὰ πρωτόλεια μπορούν νὰ συχωρευθοῦν. Ἡ γλώσσα εἶναι κι αὐτὴ δείγμα κακοῦ δημοσιογραφισμοῦ.

Τὶ μένει ἀπὸ τὸ βιβλιαράκι αὐτό; Τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴ διάθεση τοῦ συγγραφέα νὰ ἐκφράσει κι αὐτὸς τὸν πόνο του γιὰ τὰ δεινὰ πού ὑποφέρει σήμερα ἡ Ἑλλάδα. Καὶ σέβουμαι ἀνεπιφύλακτα τὴν ἠθικὴ σημασία τῆς διάθεσης τού αὐτῆς—πού δυστυχῶς ἔμεινε μόνο «διάθεση».

Θ. Πιερίδης : Ἐρωτικὴ Ἱστορία. Ἀλεξάνδρεια 1943. σ. 52.

Θ. Πιερίδης : Τραγοῦδια τῆς ἐλπίδας. Ἀλεξάνδρεια, 1943. σ. 41.

Ὁ κ. Θ. Πιερίδης—Κύπριος, ἂν δὲν κάνω λάθος—εἶναι ἀπὸ τοὺς δυναμικότερους νέους ποιητὲς τοῦ Αἰγυπτιώτικου Ἑλληνισμοῦ. Μὲ τὴν πρώτη του ποιητικὴ συλλογὴ «Ξέρουμε κ' ἐμεῖς νὰ τραγουδοῦμε!» (1937) καὶ μὲ τὴν δευτέρῃ του «Ἡ μαλλάντα τῆς Μαρίας» (1939) (τὴν τρίτη του συλλογὴ «Δέκα τραγοῦδια» δὲν τὴν εἶδα) εἰδείξε κίελας πὼς ξαίρει νὰ συνταιριάζει ἀρμονικὰ καὶ τεχνικὰ τὸ ἀδρό περιεχόμενον μὲ τὸ μουσικὸ στίχο. Τὰ δύο τελευταῖα του ποιητικὰ βιβλία δικαιοῦν ὀλοκληρωτικὰ τὴν ἐντύπωση αὐτὴ.

Ἡ «Ἐρωτικὴ Ἱστορία», ἕνα τραγοῦδι συνθετικὸ, εἶναι ἡ τραγικὴ ἀλλὰ καὶ

έλλιδοφόρα επίκληση του ανθρώπου που αγαπά τη ζωή στις πιο απλές και βασικές της χάρες, αλλά που βλέπει τα όνειρά του να συντρίβονται πάνω στο βράχο της σκληρής πραγματικότητας, που—άλλομονο!—δημιούργησαν οι άνθρωποι για να παιδεύουν και να σκοτώνουν το συνάνθρωπό τους. Σε στίχους άβρους και παθητικούς, όχι όμως μ' άρρωστημένη διάθεση αλλά γιομάτους υγεία και φως και χαρούμενη δύναμη, τραγουδεί τη ζωή και τις όμορφιές της, κι ανοίγει τα φτερά του στους ουρανούς της πανανθρώπινης ευτυχίας. Όταν όμως διαφεύδονται τα όνειρά του, ξεσπάει σε πικρό κλάμα, όχι όμως άπελπιόσκις κ' έγκαταλειψής, μά σ' ένα κλάμα όργιλο, δημοσιογικό, κι όρθώνεται αλύγιστος για να ρίξει την κατάρα του στους δημιουργούς της σφραγής. Έτσι πλαταίνουν πάλιν οι όριζόντες του, φωτίζεται ξανά η ματιά του από τον ήλιο δικαιοτέρας και πιο στέρωμα ζωής, και προεχεινεί την ψυχή του ν' άγκυλιώσει τις έλλιδοφόρες ανθρώπινες δυνάμεις που έτοιμάζον τη ζωή τούτη.

Στά «Τραγούδια της έλπίδας» ο κ. Θ. Περιδής είναι έντονώτερα ό ποιητής των επαναστατικών πανανθρώπινων σκοπών. Δέν ξεπέφτει όμως στην κακόζηλη προπαγάνδα. Όμοιος να ντύνει την ιδέα του στην ποιητική μορφή, και να της δίνει τα φτερά που την κάνουν λυρικό τραγούδι κ' έξαρση καλλιτεχνική. Τόν υλοζινεί βέβαια ένθουσιαστικά τό θέμα, αλλά μπορεί να τό κυβερνά με τη λυρική του διάθεση και να τό βάξει μέσα στην περιοχή της τέχνης μαστοριζά. Κ' έτσι τό έργο του άποχτά διπλήν αξία: και για τό βαθιά ανθρώπινο περιεχόμενο του της λυτερης και δικαιοτης ζωής, και για την ποιητική σύλληψη κ' έχτέλεση του. Σφιχτοδένει άρμονικά και με λεπτότητα την ουσία με τη μορφή. Τό ύψηλό νόημα της τέχνης κερδίζει με τη ζωντανή κι όλο δημοσιογικούς χυμούς ιδέα.

Ό λυρισμός του είναι άπλος και καθαρός, ό στίχος του μουσικός και καλοδουλεμένος αλλά χωρίς περιτέχνηση, οι εικόνες του δυνατές κ' ευγενικές, κ' ή διάθεση του βαθιά ανθρώπινη και καλοστερωμένη. Ό κ. Θ. Περιδής είναι ένα ζωντανό πνεύμα και μία ποιητική δύναμη από τις πιο αξίες της σύγχρονης ελληνικής λογοτεχνίας.

Κ. Ν. 'Ακαθιώτης: 'Εγερτήρια. Ποιήματα γραμμένα στο Λιβυκό Μέτωπο. 'Αλεξάνδρεια 1944, σ. 50. Γ. Δ. 10.

Τά ποιήματα αυτά τ' άφησε στη δ. Μ. Ρουσιά ό ποιητής των πρι φίνγι για τη μάχη της Κρήτης, άπ' όπου δε γύρισεν άκόμη... Κ' ή δ. Ρουσιά φρόντισε για την έκδοσή τους. Ό Κ. Ν. 'Ακαθιώτης, που τον ξαίρουμε κι από άλλα του στιχοργήματα, κατατάχτηκε από τους πρώτους στον Κυπριακό στρατό και πριν πάει για την Κρήτη πήρε μέρος σ' όλες τις μάχες της Λιβύης ως τη Βεγγάζη. Μέσα στις μάχες της λιβυκής έρήμου έγραψε τά λίγα αυτά ποιήματα που μυρίζουν, άλήθεια, την άψάδα και την πίκρα του μετώπου, αλλά κι αναδίνουν τη νοσταλγία για τό νησί μας και την πίστη του ποιητή στο δίκαιο άγώνα που συμμετέχει, και την έλπίδα του για ένα καλύτερο και λυτερο αύριο.

Μπορεί κ' έδω να έχει άκόμα τεχνικά λάθη ό 'Ακαθιώτης, και να μη καλομεταχειρίζεται τη γλώσσα· μπορεί να είναι κάποτε ριχτός και τά τραγούδια του να μη μας συναρπάζουν σε πετάγματα ύψηλά. Όμως ή πρόοδος του σχετικά με τις προηγούμενες συλλογές του, είναι μεγάλη και φανερή. Είναι προπάντων ελκρινής και φυσικός, και δείχνει μία λεπτότητα κ' ευγενική αντίληψη της ζωής και της τέχνης, μ' όλο που περνά μία τόσο τραγική μοίρα, την πολεμική—ίσως μάλιστα γι αυτό. Μερικά ποιήματά του είναι άρτια και σάν σύλληψη και σάν έχτέλεση, σε σημείο που πάμε να πιστέψουμε πως αν ό ίδιος φρόντιζε την έκδοση, πολλά από τά «'Εγερτήρια» του θα μπορούσε να τά διορθώσει, να τά ξαναγράψει ή και να τά παραλείψει. Όμως ποιήματά του σαν τό «'Αχολογούν οι σάλπιγγες», «'Υφάντρα», «Βεγγάζη», «'Αντάμα», «'Ινβέρου», Γράμματα Ι» με την έναρμόνιση μορφής και περιεχομένου είναι άπαλές κ' ευγενικές ποιητικές εικόνες, που συγκινούν με τον άπλο στοχασμό τους και με τη φωτεινή διαφάνειά τους.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

ΘΕΑΤΡΟ

Θέατρον «'Ολύμπια», Βαρώσια. **Φώτου Χατζησωτηρίου:** «'Ανθρωποι: πού δέ φταιζανε». Έργον σὲ 3 πράξεις. 26 Μαρτίου 1944.

«'Ανθρωποι πού δέ φταιζανε» εἶναι τὸ τρίτον κατὰ σειράν θεατρικὸν ἔργον τοῦ κ. Φώτου Χατζησωτηρίου, ἐνὸς νεαροῦ Κυπρίου, πού ἔδειξε πάντα ἰδιαιτέρην ἀγάπην πρὸς τὸ θέατρον.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἔργου αὐτοῦ περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τῆ ζωῆ μιᾶς οἰκογενείας, καὶ τῆ σύγκρουσις δύο ἀντιθέτων κόσμων καὶ ἰδεολογιῶν. Ἡ μητέρα μὲ τὴ μεγαλύτερη κόρη ἀντιπροσωπεύουν τὸ μοντέρνον κόσμον πού ζεῖ διαρκῶς μέσα στὴ μέθην τῶν κοσμικῶν διασκεδάσεων καὶ ἐπιτυχιῶν, παραδομένος στὴν ὑποκρισία καὶ τὶς γυνεῖς αἰσθήσεις του, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ πατέρας μὲ τὰ ἄλλα παιδιά εἶναι οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ ὀρθολογισμοῦ, τῆς ἠθικῆς τάξεως καὶ τῆς ἀνώτερης εὐγενεῖς ἰδεολογίας. Ἀποτέλεσμα τῆς συγκρούσεως αὐτῆς εἶναι ἡ ἠθικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἐξάρθρωσις τῆς οἰκογενείας, ἡ καταστροφὴ τῆς μητέρας καὶ τῆς μεγαλύτερης κόρης, ἡ τελικὴ ἀνάνηψις των, καὶ ἡ συνδιαλλαγὴ τῶν δύο μερῶν, συνδιαλλαγὴ πού πληρώνεται μὲ τὸ θάνατον τῆς ἀρρωστησὶς πιά καὶ ἐξαθλιωμένης μητέρας.

Τὸ ἔργον δὲν εἶχεν ἴσως τὴν ἀπαιτούμενην σκηNIKὴν δράσιν, ἡ δὲ πλοκὴ τοῦ ἴτου κάπως χαλαρά, χωρὶς τὶς περιπέτειες ἐκεῖνες πού θά ἐνίσχυαν τὴν ἐξελίξιν τῆς ὑποθέσεως, καὶ ἡ ἐφῶτιζαν καλύτερα τοὺς ἠθικοὺς χαρακτηρισμοὺς τοῦ ἔργου. Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρχε μᾶλλον στὴν ἐπιφάνεια, ἐνῶ κατὰ βῆθος τὸ ἔργον ἐξακολούθησε ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους νά εἶναι στατικὸν καὶ ἀτάραχον. Σὲ τοῦτο συνετέλεσε κατὰ μέγα μέρος καὶ ἡ ὑπερβολὴ μὲ τὴν ὁποίαν διέγραψε τὰ πρόσωπα τοῦ ὀ συγγραφεύς, ὑπερβολὴ πού κατέστησε τοὺς ἥρωες του σύμβολα, τύπους μᾶλλον ὀρισμένων καταστάσεων, καὶ ψυχρῶς φορεῖς ὀρισμένων ἰδεῶν παρὰ ζωντανούς ἀνθρώπους.

Παρ' ὅλα αὐτὰ τὸ ἔργον τοῦ κ. Χατζησωτηρίου ὑπῆρξε πολὺν συμπαθητικόν, καὶ ἡ προσπάθειά του εἶναι ἰδιαιτέρως ἀξίεπαινη. Ὁ νεαρὸς συγγραφεύς, μὲ τὴ μικρὴν θεατρικὴν πείραν πού εἶχε στὴ

διάθεσί του, ἐργάστηκε μὲ ἐξαιρετικὴν εὐσυνειδησία, καὶ μᾶς ἔδωσε ἓνα ἔργον πολὺ καλύτερον ἀπ' ἐκεῖνα μὲ τὰ ὅποια κακοὶ θῆσαι καὶ μέτροι συγγραφεῖς εἶχαν συνηθίσει γιὰ κάμποσον καιρὸ τὸ θεατρικόν κοινόν τῆς Κύπρου. Ἰδιαιτέρως ἐπιτυχὴς ἦταν ἡ ἡθοποιία τῆς πρωταγωνιστρίας δ. Μουζούρη, τοῦ Ἰδίου τοῦ συγγραφεύς, πού ὑποδύθηκε τὸ πρόσωπον τοῦ πατέρα, καὶ τῶν δνίδων Χατζησωτηρίου καὶ Παπαδοπούλου. Καλὸ θῆ ἦταν ἂν κατεβάλλετο κάποια προσπάθεια γὰ περιστάσει τὸ μελοδραματικὸ ὕφος, πού μᾶς ἐκληροδότησε μιὰ κακὴ θεατρικὴ παράδοσις, καὶ ἂν παρουσιαστῆ μιὰ μεγαλύτερη αὐτοσυγκράτησις καὶ αὐτοκυριαρχία.

Οἱ σκηνογραφίαι τοῦ κ. Κάνθου, καὶ ὁ ὅλος σκηNIKὸς διάκοσμος ἦταν πραγματικὰ ἐξαιρετικὰ ἐπιτυχεῖς.

Γενικὰ, ἡ παράστασις ἦταν κατὰ πού ξεπερνοῦσε τὰ ὄρια τοῦ μετρίου, προκειμένου μάλιστα γιὰ ἓνα Κυπριακὸν θεατρικὸν ἔργον, γραμμένο ἀπὸ ἓνα τόσο νεαρὸν συγγραφέα.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Στὴν «'Εταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν» ἔγιναν οἱ ἐξῆς ἐπισημονικῶς ἀνακοινώσεις: τοῦ κ. Π. Δικαίου «Ἡ λατρεία τοῦ Διὸς Κοῦρου ἐν Κύπρῳ», τοῦ κ. Χ. Παπαδοπούλου «Ἄρκα δικά τοπῶν ἡμῶν», καὶ τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη α) «Προσωποποιήσεις τῆς πανώλους, φάουσα καὶ χολέρας κατὰ τοὺς Κυπρίους», καὶ β) «Ἡ ἐπερὶ ἐφοβίων» τοῦ Ἰατροῦ Ἄχμεδ Ἄβραμίου Χάλετ καὶ ὀ ὄπ' ἀρ. 51 κωδὶξ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου.» Θά ἐπακολουθήσουν: τοῦ κ. Γ. Χ. Παπαγαλαμάτους «Ἀρχαία παίγνια ἐν Κύπρῳ», τῆς δ. Ε. Πισοτιλλίδου «Τεχνοτροπία τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς ἐν Κύπρῳ» καὶ τοῦ κ. Λ. Φιλίππου «Ἐκλογὴ Ἀρχιεπισκόπων ἐν Κύπρῳ».

—Ἡ «'Εταιρεία Κυπρ. Σπουδῶν» διοργάνωσε φέτον σειράν διαλέξεων καὶ μιλησῶν ὡς τῶρα: ὀ κ. Κ. Σπυριδιάνης «Τύποι κυπριακῶν νομισμάτων», ὀ κ. Γ. Παπαγαλαμάτους «Ὁ θῆνος τῆς Κύπρου», καὶ ὀ κ. Κ. Προυσῆς «Λογογραφία καὶ Κύπρος.» Θά μιλῆσουν ἔπειτα ὀ κ. Π. Κιρμιτσης κι ὀ κ. Α. Φιλίππου.

—Στὶς 2 Ἀπριλί το Παγκύπριον Γυμνάσιον ἔκανε φιλολογικὸν μνημόσυνον γιὰ τοὺς ποιητὰς Δροσίνην, Μαλακάση καὶ Γρυπάρην. Γιὰ τὸ Δροσίνην μίλησε ὀ κ. Χρ. Παπαχρυσούτομου, γιὰ τὸ Μαλακάση ὀ κ. Π. Σιούτας καὶ γιὰ τὸ Γρυπάρη ὀ κ. Κ. Προυσῆς.

—Ὁ κ. Ν. Κρανιδιώτης ἔκανε διόλεξιν στὴν «'Ανὀρθωσις» Βαρωσίων στὶς 12 Μάρτη μὲ θῆμα «Γὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας» καὶ στὴν ΕΧΑΓ στὶς 2 Ἀπριλί μὲ θῆμα «Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας.»

—Στοὺς τρεῖς τελευταίους μῆνες ἔγιναν πολὺς κ' ἐνδιαφέρουσες διαλέξεις σὲ πολλὰ σωματεία.

—Τὸν περασμένο μῆνα κυκλοφόρησαν τέσσερα μαθητικά περιοδικὰ τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου: τὸ δεύτερο τεύχος τοῦ «Μαθητικοῦ Πυρσού» τῆς Στ' τάξης, τὸ δεύτερο τῶν «Πρώτων Βημάτων» τῆς Ε' τάξης θηλέων καὶ τὸ πρῶτο τῆς «Μαθητικῆς Φωνῆς» τῆς Ε' τάξης ἀρρένων. Τὰ τρία αὐτὰ εἶναι ἄσχετολογραφημένα. Τὸ τέταρτο περιοδικὸν «Ἀρρησκευτικὴ Κοινότης» εἶναι ἔντυχο, κ' εἶναι ἔκδοσις τῆς ἑθνησοκτικῆς κοινότητος Παγκ. Γυμνασίου. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὸς οἱ μαθητικὰ αὐτὲς προσπάθειαι ὑπεροπῆν ἀκόμα πολὺ καὶ στὴν οὐσία καὶ στὴν τεχνικὴν, ὅμως ἀποτελοῦν πολὺ ἀξιοπρόσεχτη κίνησις, πού πρέπει νὰ καλλιεργηθῆι μ' ἀγάπη καὶ ἐνδιαφέρα γιὰ ν' ἀποδώσει καλύτερους καρπούς στο μέλλον. Ἐχουμεν ἄλλη τὴν δροσὰ τῆς νιότης, καὶ δειχνοῦν καθαρά τὴς ἀνηλικιῆς καὶ τοῦς ἐνθουσιασμοῦς τῶν νέων, τὰ θνερα καὶ τὴς ἐπιδιώξεις των. Χρειάζονται ὅμως ἀκόμη δουλιὰ, πολλὴ δουλιὰ, καλλιτεχνικὴ προπάντων ἐπιεργασία καὶ προσεχτικώτερον αὐτοέλεγχον. Ἐυδοίαν ἴδιαιτερα εἶναι ἡ ὄργανωμένη καὶ ὁμαδικὴ τῶν ὄραση καὶ οἱ ἀνοιχτοὶ ὀρίζοντες στοῦς ὁποίους προσβλέπουν.

—Ἡ Μαθητικὴ Ἐδσημὴ Ὀρχήστρα τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου ἔκανε δυὸ ἐνδοσχολικὰ συναυλιὰς μὲ μουσικὰ ἔργα μαθητῶν πολὺ ἀξιόλογα. Οἱ μουσικὰς ἀρτὰς δημιουργοὺς τῶν παιδιῶν, ὅσο πρωτοελακτὰς κ' ἂν εἶναι, ὅμως εἶναι ἐνδιαφέρουσες καὶ ἀξιοπρόσεχτες.

—Κυκλοφόρησαν τὰ τεύχη 2—5 τῆς πρωτοπριακῆς ἔκδοσης τοῦ κ. Τεῦκρου Ἀνθία «Φλόγα» μὲ ὕλη πλούσια καὶ ζωντανή.

—Πήραμε τὴν ἐφημερίδα «Ἑλλην» τῆς Ἀλεξάνδρειας, μιὰ ζωντανὴ ἐφημερίδα, πού ἔγινε τὸ ὄργανον τῶν πιδ προοδευτικῶν καὶ ζυπηγμένων Ἑλλήνων. Ὁ «Ἑλλην» εἶναι μιὰ δυνατὴ καὶ φλογερὴ φωνὴ ἐλευθερίας καὶ δικαιοσύνης, μὲ σύγχρονον καὶ ζωντανὸ πνεῦμα καὶ πλατὶα προοπτικὴ.

—Τὴν 1, Ἀπρίλη πέθανε ὁ Γιδῶρος Φασουλῶτης, καθηγητῆς τῆς ζωγραφικῆς στὸ Γυμνάσιον Λεμεσοῦ, πού ἄλλοτε ἔβγαζε τὸ σατιρικό εἰκονογραφημένο περιοδικὸν «Γέλιο». Ἐγράφε καὶ τὸ θεατρικὸν ἔργον «Ἀπὸ τῆς μιᾶς μέραις ἐλλήν». Γιὰ τὸ καλλιτεχνικὸν του ἔργον ἂν γράφει εἰδικὸς συνεργάτης μας στὸ ἐπόμενον τεύχος.

—Πληροφοροῦμαστε πὸς ὁ μεγάλος Ἑλληνας παιδαγωγὸς Δημ. Γληνὸς πέθανε τελευταία στὴν Ἀθήνα.

—Ὁ μεγάλος Ἀμερικανὸς μυθιοριογράφος Upton Sinclair, γνωστὸς γιὰ τὴς ἐπαναστατικὰς ἰδέας του ἄλλα καὶ γιὰ τὴ μεγάλην τέχνην του, ἐξέδωκε τελευταία τὸ «Wide is the Gate», πού ἀσχολεῖται μὲ τὰ χρόνια 1934—1938, τὰ ἀγωνιῶδη αὐτὰ χρόνια πού παρασκευάσαν τὸ σημερινὸν πόλεμον.

—Σὲ λίγο θὰ κυκλοφορήσῃ στὴν Αἴγυπτον ὁ πολυτελέστατος ἔκδοσις ἡ νέα ποιητικὴ συλλογὴ «Ἀκριτικά» τοῦ Ἀγγελου Σικελιανοῦ, πού κυκλοφόρησε στὴ γερμανοκρατούμενη Ἑλλάδα σὲ μερικὰ χειρόγραφα ἀντίτυπα.

—Ὁ κ. Τ. Μαλῶνος τυπῶνεν σὲ λίγο μιὰ μελέτην του γιὰ τὸν ποιητὴ Κ. Βάρναλη.

—Πήραμε τὴς ἐφημερίδας Ἑλευθερία, Ἀνεξάρτητος, Κυπριακὸς Τύπος, Φωνὴ τῆς Κύπρου, Πάφος, Παρατηρητῆς, Χρόνος καὶ Νέα Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις καὶ τὰ περιοδικὰ Ἀπόστολος Βαρνάβας, International Dentistry, Portugal, καὶ The Australian Naturalist καὶ τὸ Ἀνακονιωθὲν Δήμου Πάφου.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

κ. Ν. Χ. Κον. Μόρφου. Θὰ δημοσιευτεῖ. Περιμένουμε καὶ τἄλλα. Δυσκολευομαστε ὅμως μὲ τὴν ὀρθογραφίαν σου. Θὰ μᾶς ἐπιτρέψεις νὰ τὴν κανονίσουμε σύμφωνα μὲ τἄλλα, γιὰ λόγους τεχνικοῦς. Ἀλλῶστε οὔτε κ' εἶσι λυεταὶ τὸ ὀρθογραφικὸν μᾶς πρόβλημα. Θέλει ριζικὴ ἀναπροσαρμογὴ. — Ἀδελφότητα Σα νατορίου Κυπερούνας. Τὸ περιοδικὸν τὸ στέλνομε ἀπὸ καιροῦ στ' ὄνομα τοῦ κ. Γιῶλλουρου —κ. Κ. Κλ. Ἐνταῦθα. Τὸ

ποίημα σας ἔχει πολλὰ τεχνικὰ λάθη κ' εἶναι γενικὰ ἀδύνατον σὺν σύλληψη καὶ σὺν ἐκτέλεση. —κ. Γ. Στ. Οἶκ. Ριζοκόπασο. Θὰ τὰ δημοσιέψουμε. —κ. Χ. Ἰω. Κοντέα. Εἶναι πολὺ ἄτεχνο καὶ ὀρθογραφικὸν τὸ ποίημα σας, μῦλο πού τὸ περιεχόμενον του εἶναι καλὸ. Διαβάστε καλοῦς νεοέλληνες ποιητῆς καὶ ξαναστείλτε μᾶς νέα σας ποιήματα. —κ. Α. Λύρα, ἐνταῦθα. Τὰ στιχογραφήματά σας εἶναι ὀλο τελα ἄτεχνα καὶ ἀπλοϊκὰ, μὲ φόρτο «ὠραίων» λέξεων τὸ ἕνα καὶ χωρὶς περιεχόμενον ποιητικόν, καὶ ξέπνοον τὸ ἄλλο. Διαβάστε, διαβάστε πολλὴ καὶ καλὴ ποίηση καὶ τότε θὰ καταλάβετε τὴς βαριεὲς ὑποχρεώσεις πού ἔχει ἕνας νὰ ἐκπληρώσει πρὶ γράφει στίχους. Μὴ φοβᾶστε νὰ σχίσετε πολλὰ ἀπ' ὅσα τυχὸν γράφετε, ὅσόντου ἴσως κάτ' καλὸ μείνει—ἂν ὑπάρχει. —κ. Πυθ. Δρ. Λεμεσό. Περιμένουμε ὅτι μᾶς γράφετε. —κ. Χρ. Λίβ. Πηγαίνα. Πρέπει νὰ ἔχομεν χωρίτερα τὴ λαογραφικὴ συνεργασία σας. Φροντίστε νὰ εἶναι τεχνικώτερον ἢ διατύπωση. —κ. Σ. Ἰω. Ἐνταῦθα. Εἶναι βέβαια πολὺ ἀδύνατα τὰ δυὸ ποιήματα τοῦ ἀγνωστοῦ στιχογράφου πού μᾶς στείλατε.

Τὸ «Λίγο Φῶς» ἔχει κάποιαν ἀντίληψη τοῦ ρυθμοῦ, μὰ εἶναι φλύωρον καὶ μὲ πολλὰς ἐπαναλήψεις. Τὸ «Πέθανε» ἔχει καλύτερον περιεχόμενον καὶ καποια συγκίνηση ποιητικὴ, εἶναι ὅμως ἄτεχνο. Ἄς διαβάσει προσεχτικώτερα καλὴ ποίηση, ἐλληνικὴ καὶ ξένη καὶ ἄς ξαναδοκιμάσει, ἀλλὰ μὲ ἀπλοῦστερα θέματα καὶ ἀριώτερη μορφή. —κ. Φ. Ραν. Κυπερούνας. Καὶ τὰ δυὸ νέα σας ποιήματα καλά, ἔχουν ὅμως καὶ αὐτὰ κάποιες χασμωδίες πού τὰ ἐαδυνατίζουν. Προσέξτε περισσότερο στὸ σημεῖον αὐτό. Καλὸ καὶ τὸ πεζογράφημά σας. Θὰ τὰ βάλουμε μὲ τὴ σειρά τους.

Ἐπεύθυνος ἰδιοκτῆτης Ν. Ι. Κρανιδιώτης—Κερύνια.

Τύπος Νέος Κόσμος Θ. Γ. Κυριακίδη, Λευκωσία Κύπρος.